

onderzoeksprogramma
Experimentele Woningbouw '68-'80 Revisited

casestudy

De Maten, Apeldoorn *Revisited*

Colofon

Casestudy De Maten Revisited

Deze casestudy is als onderdeel van het onderzoeksprogramma 'Experimentele Woningbouw Revisited', uitgevoerd door Barzilay+Ferwerda architectuur+stedenbouw in opdracht van de gemeente Apeldoorn, met een bijdrage van het Stimuleringsfonds voor de Creatieve Industrie.

Auteurs: Marcel Barzilay, Ruben Ferwerda
Oorspronkelijke plantekeningen: gemeente Apeldoorn
Nieuwe plantekeningen: Barzilay+Ferwerda
Foto's 2017/2019: Ruben Ferwerda

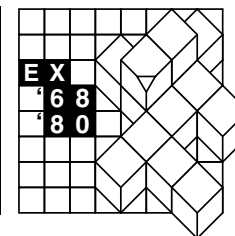
© Barzilay+Ferwerda, 2021

www.barzilayferwerda.nl
www.experimentelewoningbouw.nl

stimuleringsfonds
creatieve industrie

 Apeldoorn

**barzilay+
ferwerda**
architectuur • stedenbouw
onderzoek • advies • ontwerp

Nederland bouwt en verbouwt weer. Na een periode van crisis en stilstand, wordt weer hard gewerkt aan de vernieuwing van onze steden. Maar hoe doe je dat? Hoe doen we dat op duurzame wijze en met de beperkte middelen? Is het na de crisis dan een kwestie van ***business as usual*** of is de opgave van vandaag de dag anders?

Het onderzoeksprogramma Experimentele Woningbouw 68-80 Revisited kijkt naar de experimenten in de sociale woningbouw die in de jaren '70 zijn gebouwd. Een periode waarin, na de wederopbouw, gepoogd werd te breken werd met de “monotonie” in de woningbouw. Er werd door de Rijksoverheid en gericht gezocht naar een andere manier van bouwen, die een antwoord kon geven op vragen vanuit een veranderende samenleving. De vragen en thema's waarmee toen werd geëxperimenteerd, blijken nu weer actueel. Experimentele Woningbouw 68-80 Revisited keert terug naar die bijzondere projecten, om te kijken wat de resultaten zijn van deze 40-jaar lopende experimenten. En hoopt lessen te trekken en inspiratie voor de opgave van nu: hoe moeten we met onze wijken uit de jaren '70 omgaan en hoe kunnen we de benodigde 1 miljoen woningen tot 2030 bouwen?

Casestudy De Maten Revisited is het derde project van een serie van 4 casestudy's, waarin op zoek wordt gegaan naar de waarde en de lessen van experimenten uit de jaren '70. In deze studie wordt gekeken naar het oorspronkelijk ontwerp en de totstandkoming, het gebruik in de tijd en de veranderingen tot nu, maar vooral ook: wat zijn mogelijke toekomstscenario's voor dit stuk stad? Hoe functioneren de twee woonbuurten nu, wat zijn de opgaven waar ze voor staan en welke kansen liggen er?

Dit onderzoek is een initiatief van Barzilay+Ferwerda, uitgevoerd in opdracht van en samen met de gemeente Apeldoorn en met steun van het Stimuleringsfonds voor de Creatieve Industrie. We willen onze klankbordgroep bedanken voor hun inhoudelijke bijdragen.

We zijn alle betrokken bewoners, medewerkers van de gemeente Apeldoorn, oud-medewerkers van de oorspronkelijke architecten en externe experts dankbaar voor hun medewerking.

Met name gaat onze dank uit naar Rob van der Wijst en Henriëtte Sanders van de gemeente Apeldoorn. Ten slotte de bewoners die we hebben geïnterviewd en geënquêteerd over het 'toen' en alle experts die betrokken waren bij de workshops voor de verhalen over het 'straks'. Hun namen staan verderop in het rapport.

Marcel Barzilay
Ruben Ferwerda
februari 2021

afb. 1 | de 38 uitbreidbare woningen, 2020

afb. 2 | de Versprongen Woning, 2020

Voorwoord 4

Werkwijze 9

Leeswijzer 17

1 | Verleden | het verhaal van.. 19

1.1 | achtergrond de maten

1.2 | het experiment de versprongen woningen

1.3 | het experiment de 38 uitbreidbare woningen

2 | Tot heden | hoe het zich heeft ontwikkeld 41

2.1 | de transformatie van de maten

2.2 | het verhaal van de rietdekkersdreef en gruttersdreef

2.3 | het verhaal van de 38 uitbreidbare woningen

2.4 | analyses

3 | Toekomst | toekomstscenario's voor.. 73

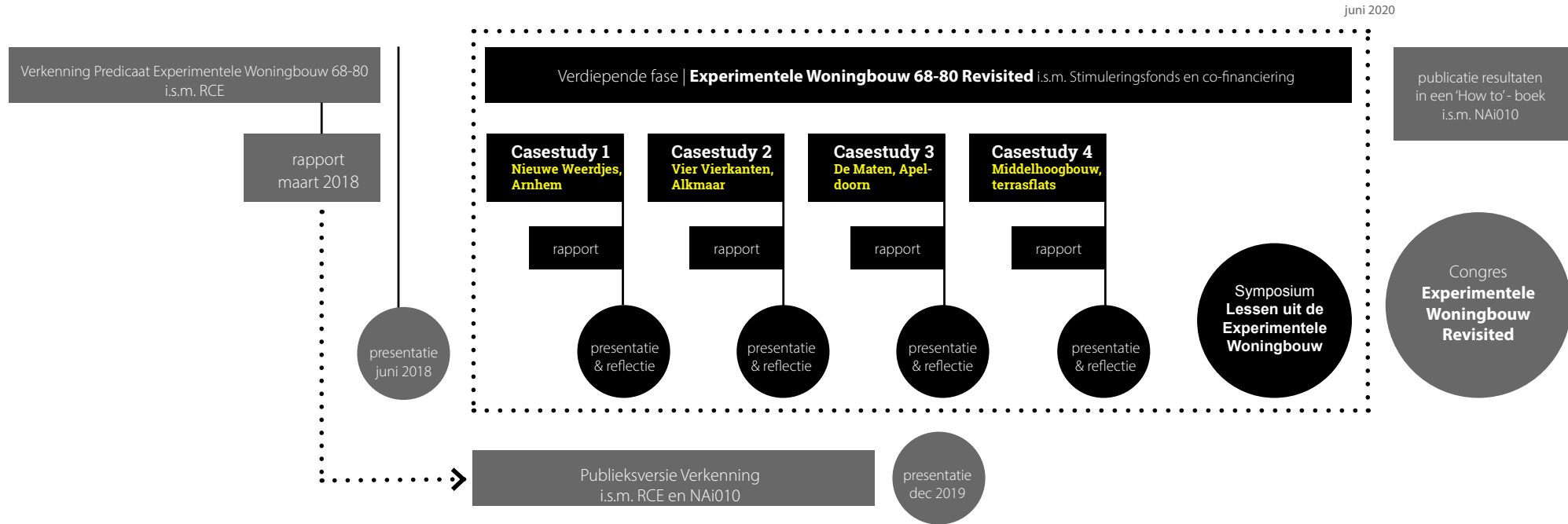
De Versprongen Woningen 76

Scenario 1 Revitalisatie van het woonerf als drager van de transformatie

Scenario 2 Verdichting door splitsing en inbreiding

38 Uitbreidbare Woningen 90

Scenario Groen eiland in het park

afb. 3 | processchema onderzoeksproject Experimentele Woningbouw *Revisited*

Werkwijze

Het project De Maten Revisited is het derde deelproject van het onderzoeksprogramma **Experimentele Woningbouw '68-'80 Revisited**. Barzilay+Ferwerda is initiatiefnemer van dit onderzoeksprogramma naar de bijzondere Rijkssubsidieregeling 'Predicaat Experimentele Woningbouw' dat van 1968 tot 1980 heeft bestaan en tot doel had de kwaliteit van de Nederlandse woningbouw te stimuleren. In deze periode zijn met dit invloedrijke programma 64 bijzondere projecten mede-gefinancierd zoals de Kasbah en de kubuswoningen van Piet Blom, maar ook de eerste woonerf-plannen en stadsvernieuwingsprojecten. Samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is dit programma voor het eerst geïnventariseerd en beschreven in het rapport Verkenning Predicaat Experimentele Woningbouw, dat in maart 2018 is verschenen. In december 2019 verscheen hiervan een publieksversie in boekvorm, 'Experimentele woningbouw in Nederland 1968-1980'.

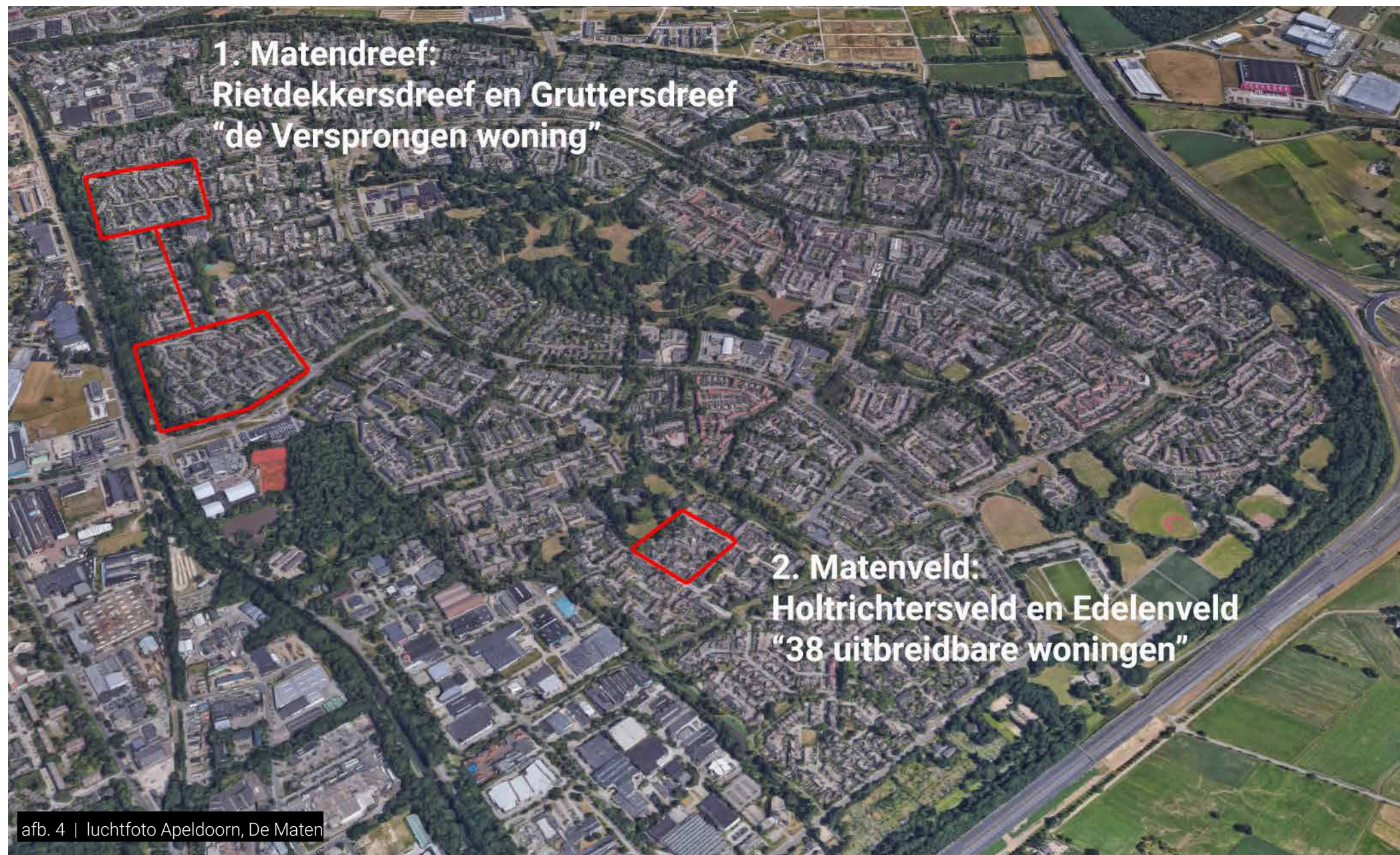
Het onderzoeksprogramma Experimentele Woningbouw 1968-80 Revisited behelst de volgende fase in het onderzoek naar experimenten uit de jaren 70 en hun zeggingskracht voor nu. Uit de voorgaande verkenning is duidelijk geworden dat dit programma een grote actualiteitswaarde heeft voor de huidige woningbouwopgave en lessen bevat voor de omgang met jong erfgoed. Bouwen in hoge dichtheid, andere, bijv. collectieve of meer individuele woonvormen, stadsvernieuwing, experimenten in middelhoogbouw waren de thema's waar destijds mee werd geëxperimenteerd.

Casestudy's

Middels het verrichten van casestudy's naar 4 exemplarische, experimentele projecten, uit het totaal van 64 geïnventariseerde projecten, beogen we lessen te trekken over de omgang met dit soort jaren '70 projecten. In elke casestudy staat een actuele opgave aan de basis, afgestemd met huidige stakeholders die als opdrachtgever en samenwerkingspartner fungeren. Ook reflecteren we in deze fase met het werkveld op de zeggingskracht van experimenten uit het verleden en lessen voor de huidige woningbouwopgave.

Reflectiefase

Onderdeel van het onderzoek om tot de lessen en inspiratie te komen is een symposium waarbij op de vier casestudies in samenhang zal worden gereflecteerd. Dit staat voor het najaar van 2020 geprogrammeerd.

Casestudy De Maten Revisited

De derde casestudy betreft het project ‘De Maten Revisited’ en speelt zich af in de typische jaren ‘70 bloemkoolwijk van Apeldoorn. **De Maten** is met 11.000 woningen en 29.000 inwoners de grootste ‘bloemkoolwijk’ van Nederland. De wijk is na planvorming vanaf midden jaren ‘60 in een periode van 15 jaar gebouwd. De eerste woningen zijn in 1972 opgeleverd en het laatste plandeel rond 1988. De Maten is opgezet vanuit het ontwerpprincipe van het woonerf en de woonbrink, als reactie op de stempelwijken van de wederopbouw.

Men wilde een veilige woonomgeving, waar mensen elkaar konden ontmoeten, waar kinderen op straat konden spelen in een collectieve ruimte. Het moest een groene wijk worden voor iedereen. Dit hield in dat men op zoek was naar differentiatie in woningtypen, woonvormen en bewonerscategorieën. Dit waren in het algemeen thema’s die belangrijk waren in de woningbouw eind jaren ‘60, begin ‘70. Het zoeken naar deze nieuwe woonvormen vormde ook het doel van het in 1968 geïnitieerde stimuleringsprogramma Predicaat Experimentele Woningbouw. Dit programma had als doel om experimenten op het gebied van woning, woonvorm en woonomgeving te bevorderen.

Binnen de Maten zijn 2 van de 64 projecten te vinden, die met het Predicaat Experimenteel zijn gerealiseerd. 2 Experimenten waarin bij beiden het thema individualiteit en individueel wonen versus collectiviteit en collectief wonen een grote rol spelen. Bij beide projecten heeft het Bouwfonds Nederlandse Gemeenten als ontwikkelaar opgetreden.

Het project **De Versprongen Woning**, een experiment met een nieuw woningtype met een flexibele plattegrond en bijzondere aandacht voor de verhouding tussen privacy en openbaarheid, binnen een dynamische woonerf-verkaveling. Een project dat oorspronkelijk zowel koop- als huurwoningen bevatte. Het project De Versprongen Woning was het eerste plandeel van De Maten dat is gebouwd.

Het project **De 38 uitbreidbare woningen** betreft een experiment met groeiwoningen aan de **Matenveld**. In dit project is tijdens de planvorming veel nagedacht over de relatie tussen de stedenbouwkundige structuur en de mogelijkheden voor individuele invulling van de eigen kavel. Dit project betreft premiekoopwoningen met als bijzonderheid dat een deel van de openbare ruimte onderdeel is van een VVE.

De Maten functioneert prima als wijk, maar het woningaanbod is vrij eenzijdig en de aanwezige voorzieningen beginnen verouderd te raken. Op buurtniveau zijn tekenen van maatschappelijk en fysiek verval te zien. De wijk - en daarmee ook de gemeente Apeldoorn staan aan de vooravond van meerjarig traject om de wijk te vernieuwen. Binnen dat kader worden er pilots uitgevoerd om lessen te trekken voor de wijze van aanpak.

De gemeente Apeldoorn is mede-opdrachtgever voor de Casestudy. Bij hen speelt de vraag: welke rol speelt het stedenbouwkundig erfgoed in de sociale (vergrijzing/

doorstroming/ inclusiviteit) en fysieke (energietransitie/ klimaatadaptatie/ ruimtelijke kwaliteit) vernieuwing van De Maten? Hoe kan de kwaliteit van de inrichting van de woonerven worden geborgd - de haarvaten van de openbare ruimte - terwijl deze onder druk staat ten gevolge van veroudering, klimaatverandering, toenemende parkeerdruk en aanpassingen aan woningen?

Doel van de casestudy is om de oorspronkelijke intenties met de daarvoor gevonden ontwerp oplossingen, het gebruik en transformatie in de afgelopen periode en de toekomstige ontwikkelscenario's voor deze woningen in een experimentele bouw wijze te onderzoeken.

Deze drie perspectieven zullen worden geanalyseerd aan de hand van **vier thema's**:

Collectiviteit en openbare ruimte

Dit thema gaat over de relatie tussen het individu en de collectieve ruimte. Beide deelexperimenten zijn een uitwerking van een woonerf, een jaren '70 stedenbouwkundige vinding die een bepaalde mate van collectief wonen, een vorm van gemeenschapszin en sociale cohesie, wilde bevorderen. Dit was een vehikel om de democratische idealen van de opzet van De Maten, een groene wijk voor iedereen, te realiseren. Toch is dit bij beide experimenten binnen deze Casestudy op een verschillende wijze uitgewerkt. In een woonerf is sprake van een zekere verweving van bebouwing als geheel met de openbare ruimte, het groen, maar ook met parkeren en spelen. De overgangen van privé naar openbaar hadden extra aandacht in het ontwerp. Transformaties in de loop van de tijd, ten gevolge van wijzigende behoeftes, zoals hoge erfscheidingen en de bouw van bergingen en garages aan de voorzijde, hebben deze relatie en de kwaliteit van de openbare ruimte onder druk gezet. Hoe is de inrichting van het woonerf toekomstbestendig te maken.

Woningtype & aanpassingsvermogen

In de jaren '70 begon er aandacht te komen voor de verschillen in leefstijlen tussen bewoners. Zowel in het woningbouwsysteem van de De Versprongen Woning als in het experiment met de aanpasbare basiswoningen in de De 38 uitbreidbare woningen was een diverse reeks woningtypes ontworpen, en een deel ook daadwerkelijk gebouwd. Wonen voor iedereen, of in huidige termen diversiteit van het woningaanbod, is ook in 2019 een belangrijke opgave voor De Maten. In aanvulling hierop: wat is het aanpassingsvermogen van de woningen gericht op veranderende woonbehoeftes, bijvoorbeeld van het moderne gezin of ten gevolge van vergrijzing? Hoe levensloopbestendig zijn de woningen of hoe kunnen ze dat gemaakt worden, zodat ouderen langer in de wijk kunnen blijven wonen.

Verduurzaming in particulier woningbezit

Binnen dit thema willen we kijken naar de mogelijkheden/ varianten hoe je in de De Versprongen Woning en de De 38 uitbreidbare woningen, als voorbeelden van seriematige woningbouw uit de jaren '70 die in particulier eigendom zijn, de verduurzamingsopgave, waaronder de opgave 'van het gas los', kan uitwerken. Wat zijn hiervan de ruimtelijke consequenties? Deze opgave zal in de jaren '70 buurten voornamelijk door particulier initiatief gedragen moeten worden. Welke kansen en mogelijkheden liggen er in een collectieve aanpak? Welke aanknopingspunten liggen daarbij in bewonersorganisatie via een VVE, zoals in de De 38 uitbreidbare woningen? En als een dergelijke collectieve organisatie niet mogelijk is of van de grond komt, wat zijn de mogelijkheden om individuele verduurzaming te faciliteren.

Borgen van kwaliteit bij transformatie.

Een experimenteel element van het plan de De 38 uitbreidbare woningen was het stedenbouwkundige raster dat de collectieve ruimte zou moeten vormgeven. Binnen het raster, op het niveau van het eigen kavel, was individuele ontwikkeling mogelijk binnen bepaalde regels. Hierin zijn parallellen te trekken met de kavelpaspoorten van nu. We kijken naar de uitwerking en het functioneren van deze regels ter borging van kwaliteit. Hoe zijn deze regels in de buurt van invloed geweest in 40 jaar tijd en welke lessen zijn daarover te formuleren voor nieuwe transformatie? Welk instrumentarium kan daarbij worden toegepast om de ruimtelijke kwaliteit te borgen op langere termijn? Wat zou de waarde en robuustheid van een fysieke structuur voor die transformatieprocessen kunnen zijn en wat is de waarde van regelgeving 'op papier', zoals een kavelpaspoort of beeldkwaliteitseisen?

afb. 5 | onderzoeksperspectieven

Lessen

In algemene zin zal de casestudy naar dit soort jaren ’70 woonerven lessen opleveren hoe met deze projecten kan worden omgegaan en specifiek zal dit voor dit plan in de Maten een keuzepalet en kanskaart met ontwikkelscenario’s opleveren voor de gemeente Apeldoorn binnen de context van de ontwikkelingen in de wijk de Maten. De resultaten van deze casestudy zullen naast hun plek in de uiteindelijke publicatie, publiekelijk worden gedeeld middels samenwerking met het architectuurcentrum in de regio. Zo draagt het bij aan het verhaal van de stad en de omgang met erfgoed uit deze periode.

Tijdsperspectieven

Elke casestudy wordt vanuit 3 tijdsperspectieven ingestoken, namelijk ‘verleden’, ‘tot heden’ en ‘toekomst’. Hiermee worden eerst de oorspronkelijke intenties van het ontwerp, gevonden ontwerpoplossingen en de context waarin het ontstond worden beschreven (‘verleden’). Vervolgens worden de aanpassingen aan het project en het gebruik tot nu toe in beeld gebracht (‘tot heden’), gevolgd door een verkenning van de toekomstige mogelijkheden en behoeften rondom het project (‘toekomst’). Hiernaast volgt een overzicht om inzicht te geven in hoe de tijdsperspectieven zich tot de aanpak verhouden.

1 | Verleden

Vragen:

1. Wat waren de oorspronkelijke ruimtelijke en sociale intenties waarmee de Matendreef en de Kuipershof zijn ontworpen?
2. Welke ontwerpoplossingen zijn er gevonden om dit te bewerkstelligen? Bijvoorbeeld: Hoe was de oorspronkelijke inrichting van de woonerven?
3. Is dit project hierin vergelijkbaar met soortgelijke projecten?
4. Hoe zijn bewoners betrokken bij het ontwerp- en realisatieproces?

Werkwijze: archiefonderzoek (o.a. in het archief van Het Nieuwe Instituut, het Rijksarchief en de archieven van de gemeente Apeldoorn en oorspronkelijke ontwerpers als A. Van Duivenbode) interviews met destijds betrokken ontwerpers of nagelaten bureau(s) als architect A. Van Duivenbode, stedenbouwkundige H. Diddens en onderzoekers.

Deelproduct: beschrijvende tekst en analysetekeningen

2 | Tot heden

Vragen:

1. Hoe zijn de plannen sinds oplevering getransformeerd, verduurzaamd en verbonden met omringende ontwikkelingen?
2. Wat is de reden van deze aanpassingen?
3. Wat is de uitwerking daarvan op de buurten, de bewoners en de omgeving?
4. Hoe functioneert het nu?
5. Is dit vergelijkbaar met de ontwikkeling van soortgelijke projecten?

Werkwijze: archiefonderzoek bouwarchief gemeente Apeldoorn, interviews, ruimtelijke analyse (morfologie, typologie), bouwkundige analyse, functionele analyse en analyses naar gebruik en staat d.m.v. tekeningen, verschillende projecties en beschrijvingen, 3D-model, bewonersonderzoek cq. enquête

Deelproduct: beschrijvende tekst en analysetekeningen

3 | Toekomst

Vragen:

1. Zijn er scenario’s te ontwikkelen die inzicht geven in hoe de buurten zich zouden kunnen ontwikkelen?
2. Wat zou er kunnen gebeuren als je bestaande ontwikkelingen extrapoleert naar de toekomst?
3. Waar liggen kansen voor ontwikkelingen bij actief ingrijpen?
4. Welke verduurzamingsmaatregelen zijn benodigd en welke kansen/mogelijkheden zijn daarvoor aanwezig?
5. Hoe worden bewoners betrokken bij deze ontwikkelingen en het verhaal van de beide projecten?
6. Kunnen soortgelijke projecten op eenzelfde manier worden doorontwikkeld?

Werkwijze: Een workshop van 1 hele dag met stakeholders, experts en bewoners. Tijdens deze workshop zal binnen twee groepen een ontwerpende verkenning worden gedaan die ontwikkelscenario’s zal opleveren voor beide buurten die door de onderzoekers en de projectgroep verder worden uitgewerkt.

Deelproduct: beschrijvende tekst en modellen, tekeningen (kansenkaarten) en visualisaties van de ontwikkelscenario’s

afb. 6 | Aanleg van Erica-West, later hernoemd als de Matendreef, 1972

afb. 7 | de Versprongen Woning, 1975

afb. 8 | de 38 uitbreidbare woningen, 1978

Leeswijzer

Hoofdstuk 1

De Maten | verleden, oorspronkelijk plan en proces

In de periode februari-mei 2020 is gewerkt aan de uitwerking van het eerste tijdsperspectief 'oorspronkelijke plan' in het licht van de 4 thema's. Dit hoofdstuk beschrijft beide projecten vanuit een historisch perspectief van oorsprong tot en met de realisatie.

Het onderzoek is verricht aan de hand van een studie naar bronnen uit de archieven van de gemeente Apeldoorn, het persoonlijk archief van Dhr. Van Duivenboden en Borkent, Het Nieuwe Instituut en het Nationaal Archief. Daarnaast hebben we interviews afgenomen met de oorspronkelijke architect Van Duivenboden en de bewoners van de buurt.

Hoofdstuk 2

De transformatie van De Maten tot heden

Dit hoofdstuk beschrijft de transformatie van beide buurten vanaf oplevering in de jaren '70 tot heden, juni 2020. In de periode april - juni 2020 is gewerkt aan de uitwerking van dit tweede tijdsperspectief.

Het onderzoek is verricht aan de hand van een studie naar bronnen uit de archieven van de gemeente Apeldoorn, Het Nieuwe Instituut en het archief van de Adviescommissie Experimentele Woningbouw als onderdeel van het archief van het Ministerie van VRO dat wordt bewaard in het Nationaal Archief. Op uitnodiging van de gemeente Apeldoorn werd in een lezing voor buurtbewoners het verhaal van de Experimentele Woningbouw en de wijk De Maten, Apeldoorn en bureau Elling en de Versprongen Woning gedeeld op een bewonersavond.

Hoofdstuk 3 gaat in op de toekomstperspectieven van de beide buurten en de lessen die daaruit kunnen worden getrokken voor transformatie van gelijksoortige woonerbuurten en de actuele woningbouwopgave. Vanwege de leesbaarheid is de werkwijze - van workshops naar toekomstscenario's - daar uitvoerig beschreven.

afb. 9 | Zevenhuizen, Apeldoorn, 1969

afb. 10 | Aidastraat, Zevenhuizen, 1972

afb. 11 | concept De Maten, 1965

afb. 12 | woonerf in 'Mensen in Maten', 1972

afb. 13 | bestemmingsplan De Maten, 1977

1.1 Achtergrond De Maten

Het plan de Versprongen Woning is als onderdeel van de wijk Erica-West als eerste plandeel gerealiseerd in de nieuwe uitbreidingswijk De Maten van Apeldoorn.

De Maten is gerealiseerd van 1972 – 1988 aan de overzijde van het kanaal, gezien vanuit het dorp. In de jaren ‘60 maakte Apeldoorn een sterke groei door. De stad was als overloopstad voor de randstad aangemerkt in de eerste nota RO van 1960. Het rijk vestigde de belastingdienst er, gevolgd door grote kennisintensieve bedrijven, als Philips, TNO en Centraal Beheer.

Voor de huisvesting van de nieuwe werknemers moest de stad de sprong over het kanaal maken. In het structuurplan van 1960 werd naast de wijk Zevenhuizen in het noordoosten, nu ook de Maten in het zuiden ingetekend met een woonfunctie. In 1965 maakte de stedenbouwkundige ir. Delver het eerste gedetailleerde bestemmingsplan voor de wijk. Het plan werd het ‘stenvorkmodel’ genoemd omdat de infrastructuur zijn vorm ontleende aan een stenvork. Met de ook in 1965 aangenomen nieuwe wet op de RO, werd dit plan

omgevormd tot een globaal bestemmingsplan. Ook besloot de stedenbouwkundige dienst dat De Maten geen voortzetting van Zevenhuizen mocht worden. *Vanuit de ideologie van de maatschappelijke vernieuwing moest het ontwerp voor De Maten door democratisering en inspraak totstandkomen, van de menselijke maat uitgaan en ontmoetingen stimuleren.*

De Forum-architecten Aldo van Eyck en Dick Apon werden gevraagd om de invulling van het vlekkenplan uit te werken. Er waren drie belangrijke uitgangspunten voor De Maten. Het moest een wijk worden voor een iedereen. Een diverse wijk, met differentiatie in woonvormen, woningtype en bewonerscategorieën. Het moest een kwalitatief hoogwaardige wijk worden met groen dat een ecologische structuur vormde en verder weinig hoogbouw. En er werd beoogd een verkeersveilige wijk te maken, waarvoor men het principe van het woonerf of de woonbrink wilde toepassen.

Er zouden clusters van telkens circa 500 woningen komen. De deelplannen zouden door wisselende teams van architecten worden ontworpen, waardoor een grote variatie zou ontstaan. Echter in april 1970 gaven Van Eyck en Apon de opdracht

afb. 15 | gebouwen op bouwjaar, Matendreef

afb. 14 | conceptschetsen uit 'Mensen in Maten', 1972

terug, en werd het definitieve bestemmingsplan gemaakt door Liesker en Willem de Stigter van de Stedenbouwkundige Dienst voor de Oost-Veluwe. Het centrale concept van De Maten bleef de stenvork, met in het midden het centrale wijkpark met uitgebreide waterstructuur, in verband met de natte ondergrond. Het idee van de stenvork was dat hoe dieper je in de wijk kwam hoe meer de auto snelheid moest temperen. Wijkontsluitingswegen voeren het verkeer naar buurtstraten, die het weer naar de diverse woonerven en woonbrinken voeren. Deze eindigen in het midden van de wijk in een verkeersfilter waar de auto te gast is.

Er is veel openbaar groen in de wijk, zo'n 33% van het grondoppervlak. Langs straten en pleinen komen hoge bomen, en op de erven en brinken wat minder hoge bomen zoals gouden regens en acacia's, ed. Alleen in het noorden en rond de centrumwinkelvevoorzieningen was hoogbouw voorzien, ook met een begeleidende rol voor de ringweg. Voor de rest was alles bedoeld in laagbouw.

Matendreef

Het plandeel Erica-West, zoals Matendreef oorspronkelijk heette, werd als eerste plandeel van De Maten in ontwerp genomen en werd gebouwd in 1972-1974.

De gemeente had voor het ontwerp een driemanschap in een bouwteam aangezocht: de architecten Snelder uit Maastricht, architect Sterenberg van de Architectenwerkgroep Emmerhout, en het bureau Elling met projectarchitect Van Gelderen. De drie bureaus kregen elk twee van zes locaties

om in te vullen. Bureau Elling kreeg een zuidelijk deel, wat nu de Rietdekkersdreef is en een noordelijk deel wat de Gruttersdreef is genoemd. In het midden van de wijk ligt een buurtwinkelcentrum, er was een groot buurtcentrum en er waren scholen rond een centrale brink en het eerder genoemde verkeersfilter. Voor de detaillering van de openbare ruimte hadden de architecten nauw contact met de gemeentelijke diensten.

Architect Snelder ontwierp woningen met een kap, die onder andere aan autovrije woonstraatjesarchitect waren gelegen. De woningen waren via de tuinzijde met een carport voor auto's bereikbaar. Architect Sterenberg ontwierp woningen met een platte kap die erg lijken op woningen die hij ook in Emmerhout, Emmen had gebouwd. Het noordelijke deel van Erica-West werd een aantal jaar later ontworpen door o.a. INBO architecten met onder meer een kenmerkend woondek-plan. Het werd in 1978 opgeleverd. Een aantal aanvankelijk leeg gebleven plekken werden toen ingevuld met seniorenwoningen.

Matenveld

Na de aanleg van Matendreef en Matenhorst volgde de aanleg van Matendonk, vervolgens die van Matenveld en als laatste Matenhoeve. Met opzet werden de buurten niet in één keer volgebouwd, om een eentonig en tijdgebonden karakter van het bebouwingsbeeld binnen de buurten te voorkomen. De uitwerking van de plannen werd gaandeweg uitbesteed aan architectenbureaus uit de nabije omgeving.

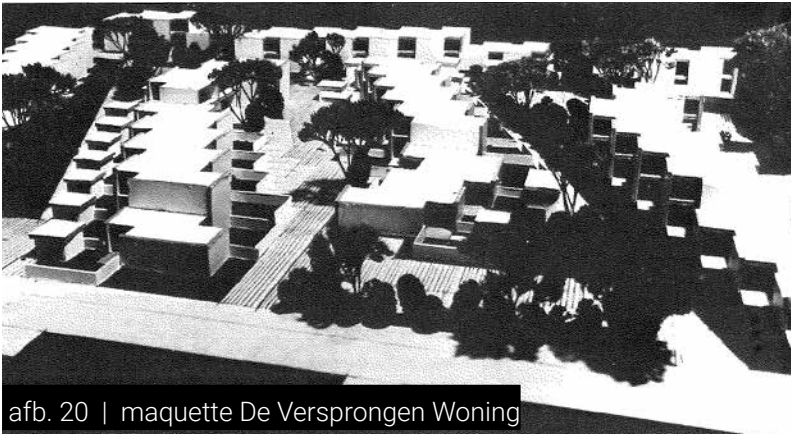

afb. 16 | Post CS, Amsterdam

afb. 17, 18 | VARA-studio's, Hilversum

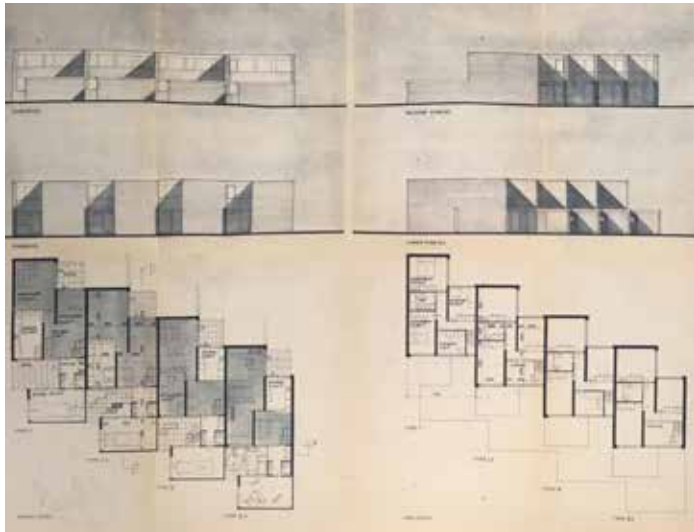
afb. 19 | woningbouw Poolsterstraat, Apeldoorn

afb. 20 | maquette De Versprongen Woning

afb. 21-24 | proefwoningen Kruizemuntstraat

1.2 Het Experiment De Versprongen Woning

Bureau Elling, Visser, Van Gelderen, de Leeuw, Hoogewoning

Het bureau Elling was een gerenommeerd architectenbureau uit Amsterdam, dat zo was blijven heten nadat de naamgever was overleden. Prof. Piet Elling was tot 1955 geassocieerd met architect Merkelbach en zette daarna het bureau onder eigen naam voor. Hij was een belangrijke functionalist voor WOII, die door de geschiedschrijving een beetje vergeten is. Het bureau was in de wederopbouwperiode vooral bekend van utilitaire werken als het postsorteercentrum naast het Centraal Station Amsterdam en het mediapark in Hilversum waarvan zij eigenlijk de bedenkers zijn. Elling heeft meerdere studiogebouwen voor de omroepen en het radio filharmonisch orkest ontworpen.

Nadat prof. Elling in 1962 overleed, werd het bureau onder zijn naam voortgezet door zijn medewerkers architect Klaas Visser en Bram van Gelderen. Architect Van Gelderen kwam waarschijnlijk oorspronkelijk uit Apeldoorn. Na zijn studie aan de TH Delft was hij in 1959 bij Elling in dienst getredem. Vermoedelijk is hij vanaf midden jaren '60 weer in Apeldoorn gaan wonen. Hij was er bestuurlijk actief, onder anderen in het bestuur van de bibliotheek.

Bureau Elling in Apeldoorn

In de jaren '60 en '70 bouwde het bureau veel woningbouw in Apeldoorn, waaronder in de grote wederopbouwwijk Zevenhuizen. Dit waren veelal doorzonwoningen. Ze

combineerden dit begin jaren '70 met plannen waar steeds meer creativiteit komt in de plattegronden, zoals aan de Joost van de Vondellaan in Sprengpark, maar ze bouwden ook bungalows en flatgebouwen. Na het plan voor Erica-West, hebben ze nog woningen gebouwd is elk ander plandeel van de Maten.

Studie De Versprongen Woning

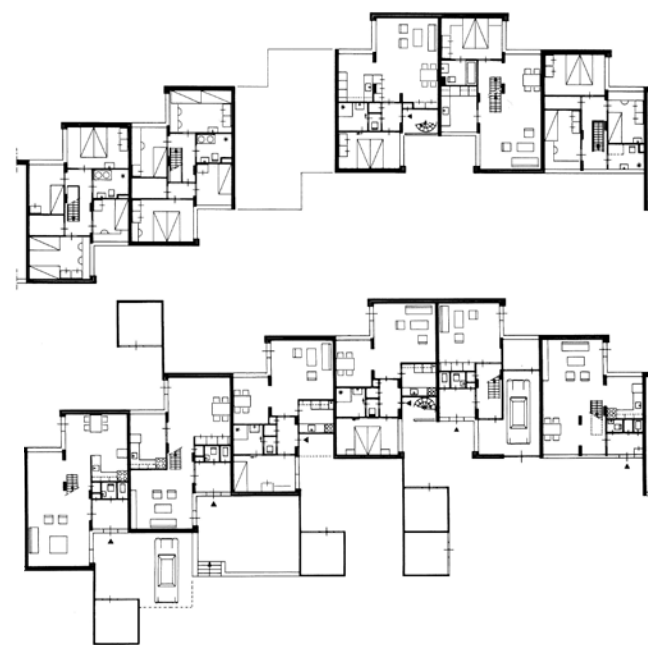
Eind jaren '60, mogelijk geïnspireerd op de oproep voor Experimentele Woningbouwprojecten, ontwikkelde het bureau de studie 'De versprongen woning'. Een bouwsysteem dat 96 typevarianties kende, waarmee rijtjes met verschillende woningtypes konden worden samengesteld. Het was een antwoord op de roep om te bouwen voor een bredere doelgroep van bewoners dan het traditionele gezin. Het was gedacht een gietbouwsysteem, dat het bureau samen ontwikkelde met Nijhuis bouwbedrijf uit Rijssen.

Proefwoningen De Mheen en Apeldoorn-Zuid

In de wijk Zevenhuizen in deelplan de Mheen heeft het bureau 15 proefwoningen van de Versprongen Woning gebouwd in een traditionele bouwwijze. De bouwaanvraag is van 1971, maar op een bestemmingsplanwijziging is het jaartal 1969 te vinden, dus voordat plan voor Erica-West werd ingediend als Experimenteel Woningbouwproject. Hier is de typerende L-vormige woningplattegrond al te herkennen. De doorwikkeling richting het plan in Erica-West betrof de positie van de trap, de consequente uitwerking in puntsymmetrische vorm van de L-vorm en de kolommen.

afb. 27 | inrichtingstekening Rietdekkersdreef

afb. 28 | typemenging De Versprongen Woning

Reden van Predicering

- de experimenteel geachte indeling van de begane grond van de woningen;
- de verwachting dat het toegepaste maat-systeem bij verdere doorwerking in de toekomst tot meer varianten zou kunnen worden uitgewerkt;
- de stedenbouwkundige variant op het principe van strokenbouw voor eengezinshuizen, waarbij een boeiende ruimtewerking ontstaat.

In 1970-1971 heeft het bureau ook 10 bejaardenwoningen aan de Haringvliet in Apeldoorn-Zuid gebouwd met dezelfde kenmerkende verspringende vorm én diagonale verkaveling.

In 1970 heeft het bureau de studie als ideeplan zonder opdrachtgever ingediend bij de de Adviescommissie Experimentele Woningbouw. Deze oordeelde in positieve zin over de ontwerpsystematiek, maar op grond van minder positieve kwaliteiten van de getoonde schakelvoorbeelden werd dit ideeënplan echter afgewezen.

Plan De Matendreef

De studie werd echter doorgewerkt in het concrete bouwplan voor Erica-West. Daarvoor werden in eerste instantie alle types bij gebruikt, gestrooid door het plan, inclusief de éénlaagse bejaardenwoningen. Vanwege sterk stijgende bouwkosten in de periode 1970-1971 werd het plan te duur voor sociale woningbouw en moest er worden bezuinigd. De gemeente nam ontwikkelaar Bouwfonds Nederlandse Gemeente in de arm, die het opdrachtgeverschap van het project overnam. De gemeente wilde toch graag dat dit kwalitatief hoge woonmilieu zou worden gerealiseerd. Het aantal toegepaste types werd beperkt. Uit marktonderzoek zou namelijk zijn gebleken dat er in Apeldoorn nauwelijks belangstelling zou bestaan voor de woningen voor alleenstaanden. Bouwfonds wilde ze daarom niet bouwen. De gemeente besloot ook om de bejaardenwoningen te schrappen, omdat ze die liever geconcentreerd, dicht bij elkaar wilden hebben, dicht bij voorzieningen in de wijk. Uiteindelijk zijn er drie van de mogelijk

typevariaties toegepast in een gestaffelde rijverkaveling, met een aantal subvarianten, nl: de grote basiswoning type A en de kleinere woning type E2/ E4. Ten slotte zijn drie korte rijtjes met Drive-inwoningen type D gebouwd.

De beide plandelen van bureau Elling (Rietdekkersdreef in het zuiden en de Gruttersdreef/ Looiersdreef in het noorden) kennen in hoofdzaak dezelfde opzet. Door een toegangsweg wordt het buurtje in tweeën gedeeld. Oorspronkelijk waren de woningen ten zuiden gelegen bestemd voor de commerciële verhuur en de woningen in het noorden (premie)koop. Er is sprake van een shared-space woonerf opzet, waarbij aan de voorzijde de woningen met de auto toegankelijk zijn en paden voor fietsers en voetgangers aan de achterzijde.

Twee type erven

Door te combineren met verschillende woningtypes komt het motief van de ruimtevormende L-vormen ook terug op stedenbouwkundig niveau. Twee kleine woningtypes E vormen de knik van een L in een gestaffelde woningrijtje. Twee tegenover elkaar gelegen L-blokken omarmen vervolgens - net als in de woning - een binnenruimte. Aan deze besloten hof liggen de entrees van de woningen, maar alleen ten noorden van de ontsluitingsweg. Ten zuiden van de weg liggen juist de achtertuinen in deze binnenvorm en wordt de openbare ruimte van het woonerf gevormd door de driehoekige restruimte aan de buitenzijden van het ensemble. Aan de noordzijde vormen deze driehoekige ruimtes aan de achterzijde van de woningen grenzend juist autovrije openbare groenplekken.

afb. 29 - 31 | bouw Rietdekkersdreef

afb. 32-37 | foto's Rietdekkersdreef 1974-76

De woningen aan weerszijden van een erf kennen tevens een onderscheidende parkeer- en entreesituatie. De woningen die op het westen zijn georiënteerd met de voorgevel, hebben een open voortuin met een laag gemetseld tuinmuurtje. De berging bevindt zich in de achtertuin en de auto wordt geparkeerd in de openbare ruimte of in een garagebox. De woningen die georiënteerd zijn op het oosten en het noorden hebben aan de voorzijde een berging met een carport, die zo een beschutte entreepatio vormen. De wijk is op een raster uitgelegd.

Predicaat Experimentele Woningbouw

Het plan is begin 1971 ingediend bij de Adviescommissie Experimentele Woningbouw. Er werden vragen gesteld over de bouwkosten. In augustus 1971 stuurde de gemeente het gewijzigde plan in met een toelichting op de financiën en een vraag om een hogere dan gebruikelijke financiële bijdrage. De commissie vond het wel jammer dat er maar een beperkt aantal woningtypes werd gebruikt, maar vond het plan desondanks Experimenteel op de volgende gronden:

- De indeling van de woningplattegrond op de begane grond.
- De veelheid van varianten, waarbij de verwachting was dat bij doorwerking er nog meer varianten mogelijk waren. De woningen waren wel ruim voor sociale woningbouw, maar het maatsysteem zou mogelijk verkleind kunnen worden, zodat ook de huren lager konden blijven.
- Ten slotte was de stedenbouwkundige opzet met de verspringing tussen de woningen was het derde experimentele aspect, waarbij een boeiende ruimtewerking ontstond.

De commissie was kritisch op de detaillering van de openbare ruimte, en de privacy in sommige tuinen. Die konden een gevoel van 'opgesloten' zitten oproepen. Tenslotte: het ontwerp rechtvaardigde niet een hogere bijdrage dan gemiddeld.

Bouw en inrichting openbare ruimte

In september 1972 werd de bouwvergunning verleend. Als eerste werd de Rietdekkersdreef gebouwd van 1972-1973. Aannemer was Nijhuis. De Gruttersdreef werd van 1973-1974 gebouwd. 352 woningen, waarvan 89 voor de verkoop. De verkoop van de premie-koopwoningen liep niet vlot. Er was een tijdje sprake van leegstand. In een niet-gepubliceerde evaluatie wordt opgemerkt dat de term experimenteel in de Apeldoornse context daar mogelijk aan had bijgedragen. Dit zou niet als aantrekkelijk worden gevonden, men was bang dat er met hen als bewoners zou worden geëxperimenteerd.

De woningen zijn gebouwd in een gele steen voor de verticale dichte penanten. De daartussen gelegen openingen worden gevormd door houten puien met een donkerblauwe metalen beplating met verticale ribben. De kleine en grote eengezinswoningtypes onderscheidden zich nog middels de kleur van de houten borstweringspanelen op de begane grond. De bergingen en de tuinmuurtjes werden in dezelfde steen gebouwd als de gevels.

Zoals gezegd waren de gezamenlijke architecten ook verantwoordelijk voor de detaillering van de openbare

afb. 38,39 | interieurfoto's Rietdekkersdreef 1974

afb. 40 | Adviescommissie op evaluatiebezoek, 1974

pioniersbrief

afb. 41 | Pioniersbrief bewoners, 1974

ruimte. Er is in de 3 plandelen van de Matendreef een grote uniformiteit in materialisering en detaillering, maar elk hofje is wel anders ingericht, om herkenbaarheid te realiseren. Dat betrof bijvoorbeeld de parkeervakken, die zijn aangegeven met een donkere kleur steen in de bestrating van het erf. Ook de eerder genoemde tuinmuurtjes en de speelvoorzieningen vallen daaronder. De speelplaatsen werden voornamelijk met hout en zand ingericht. Deze zijn allemaal verdwenen.

In de pioniersbrief die de nieuwe bewoners ontvingen, werd uitgelegd hoe het allemaal zou werken op de brinken. De stedenbouwkundige dienst, de dienst der landelijke eigendommen van de gemeente Apeldoorn, wilde een groene wijk, en ook de tuinen van de bewoners moesten daarin een rol spelen. Zij gaven daarvoor tips in de pioniersbrief. Men kon in aanmerking komen voor een gratis boom in de voortuin. Er werd onder andere een oproep gedaan om mee te schoppen in het openbare groen, omdat de gemeente toch ook beperkt was in haar middelen. Het ging ook over het verkeer, maar ook over de speeltuinen die in samenspraak met de nieuwe bewoners zouden worden ontworpen.

Evaluatie

In het kader van de regeling Experimentele Woningbouw kwam een delegatie van de Adviescommissie in oktober 1974 op projectbezoek om het plan te evalueren.

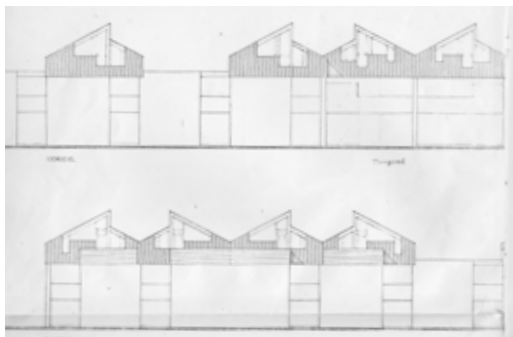
De Adviescommissie was streng in het niet-gepubliceerde evaluatierapport. Wat betreft de woning vond met het

experiment geslaagd op de experimentele aspecten van de indeling van de begane grond. Wel was men was kritisch op de open trap en de standaardkeuken die in alle woningen hetzelfde was. Ook was ze kritisch op de goedkoop-ogende materialisering van de woning, met name de beplating.

De commissie vond dat afwisseling in het plan was losgelaten ten opzichte van het snel realiseren ervan. Wat betreft de stedenbouwkundige opzet, de L-vormige versprongen rijen, was men wel tevreden. De diagonale opzet had een positieve werking, maar men vond dat niet alle potentie was benut. Men vond dat het concept nogal dogmatisch was toegepast, mede omdat de derde dimensie ontbrak. Ze vonden het een hard en theoretisch plan. Ze vroegen zich af of er in vervolgprojecten niet een kap op moest komen.

Verder was men tevreden over de openbare ruimte: het erf en het voetgangersgebied. Wel viel op dat een aantal bewoners begonnen waren schuttingen te plaatsen, terwijl men juist tijdens het proces van realisatie bang was geweest dat bewoners dan het gevoel zouden krijgen opgesloten te zitten. De architect merkte op dat de verschillende schuttingen wel de gewenste diversiteit met zich mee bracht

Er werd ook een verschil tussen de openbare ruimte van de koop- en huur delen van de wijk gezien in de inrichting van de openbare ruimte. Blijkbaar was de beheerder van de huurwoningen van zin om geen risico daarin te lopen en werd daar minder geëxperimenteerd.

afb. 42 | tekening opbouwen, 1976

afb. 43 | premiewoningen Gruttersdreef, 1976

afb. 44 | Rakkersdreef

afb. 46 | luchtfoto Gruttersdreef, Kijk op Apeldoorn, 1974

afb. 45 | Rakkersdreef

In de pers

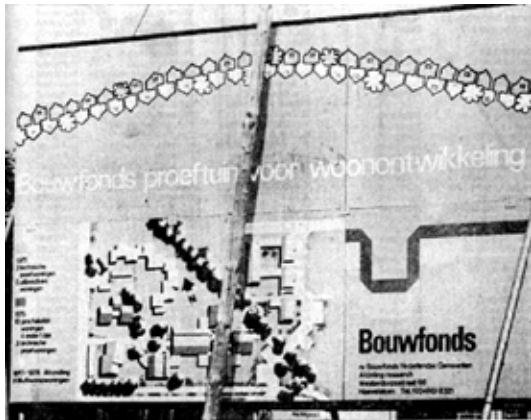
Architectuurjournalist Wim J. van Heuvel is in 1975 bijzonder positief over het plan. Hij sprak over de gerealiseerde wijk als ‘een uitstekend woonmilieu’, waar ‘architectonische kwaliteit wordt gevoegd aan een goede, interessante stedenbouwkundige rangschikking. Het ontwerp sluit daarin aan op de tendens naar een verbetering van het wonen in de gesubsidieerde sector’. Hij wees daarbij naar het voorbeeldige woningontwerp met de ruimtelijkheid van de begane grondplattegrond, maar ook de slaapverdieping, waar de kamers onderling geen last hadden van geluidsoverlast. Maar daarmee was volgens hem het plan niet meteen ‘experimenteel’, maar dat was onderdeel van bredere kritiek op de vermeende pretenties van de regeling.

Vervolg

Na dit eerste plan heeft het bureau Elling/ Van Gelderen nog veel gebouwd in De Maten. Uit interviews blijkt dat de architect voor sommige kopers ook een interieurontwerp maakte. Op verzoek van een aantal bewoners maakte hij in 1976 een generiek voorstel voor een houten dakopbouw met een assymetrische kap. Vanwege de hoog uitvallende kosten zijn bewoners daar toen niet verder mee gegaan. Hoe dat eruit had gezien, valt af te lezen aan de 19 premiekoopwoningen die ook in 1976 aan een aantal overgebleven kavels aan de twee buurtontsluitingswegen van de Rietdekkersdreef en Gruttersdreef werden gerealiseerd.

Het doel van de regeling Experimentele Woningbouw was

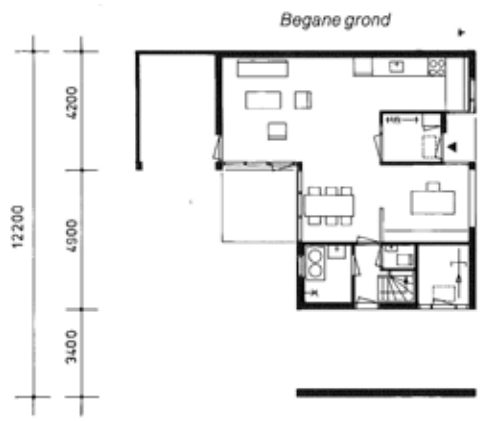
dat experimenten herhaald zouden kunnen worden zonder subsidie. Op het Rakkersveld in Apeldoorn heeft het bureau het woningtype nog herhaald in een klein aantal, ook weer met een houten opbouw. Zeer waarschijnlijk is het zo dat vanwege de hoge kosten in de uitvoering en het traditionele beeld van de woningen die men in Apeldoorn toch wenste, dat bureau Elling en Nijhuis niet verder is gegaan met dit woningtype. Uit de werkenlijst van bureau Elling in het archief van Het Nieuwe Instituut is ons ook niet bekend dat het woningbouwsysteem van de Versprongen Woning elders in Nederland wel grootschalig zou zijn toegepast.

afb. 47,48 | Bouwfonds Proeftuin, Nunspeet

afb. 49 - 55 | uitbreidbare woningen Nunspeet

1.3 het experiment De 38 uitbreidbare woningen

Het plan voor de 38 uitbreidbare woningen is een experiment dat in opdracht en op initiatief van Bouwfonds Nederlandse Gemeenten is gerealiseerd. Zij hadden diverse grondposities in de wijk Matenveld. Voor een relatief klein kavel daarvan hebben ze de Apeldoornse architect Adrie van Duivenboden gevraagd een plan te ontwikkelen op basis van een idee van directeur Wiersma voor woningen voor lage inkomens en jonge gezinnen die later uitbreidbaar zijn.

Bouwfonds en experimenteren.

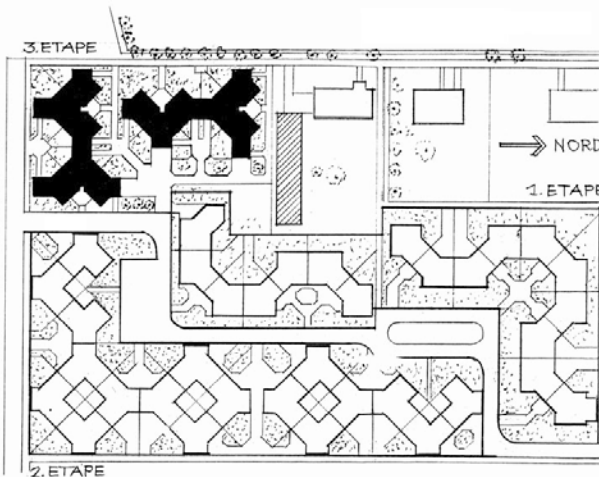
Met deze vraag bewoog het Bouwfonds zich in de actuele woningbouwthema's van de jaren '70: De zoektocht naar betaalbare koopwoningen, die zich uitte in nieuwe fenomenen als cascowoningen en uitbreidbare woningen. In deze periode werd begonnen met het stimuleren van de koopwoning, hoewel nog 90% van de nieuwbouwwoningen via de woningwet en woningcorporaties werden gerealiseerd. Maar hoe dat te doen, in een periode van explosief stijgende bouwkosten? Midden jaren '70 was het Bouwfonds op verschillende manieren bezig om nieuwe markten aan te boren. Er was een speciale afdeling voor: Research en Ontwikkeling. Midden jaren '70 werd in de wijk de Brake in Nunspeet een heuse proeftuin voor woonontwikkeling gebouwd, waar diverse nieuwe woonvormen heeft getest. Dat waren oa prototype van rijwoningen gebouwd met een prefabbouwmethode, maar ook andere schakelmogelijkheden. Er werden in 1975 ook 5 proefwoningen van uitbreidbare

woningen van de Amsterdamse architect H. Schotman, gebouwd. Een verder uitgewerkt ideeplan op basis van deze woningen ontving in 1977 ook het predicaat Experimenteel.

Het vraagstuk van de betaalbare koopwoning

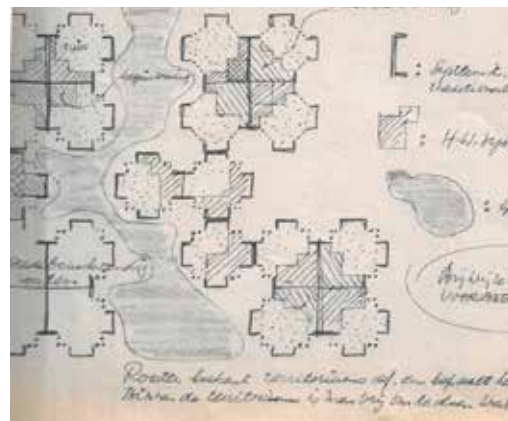
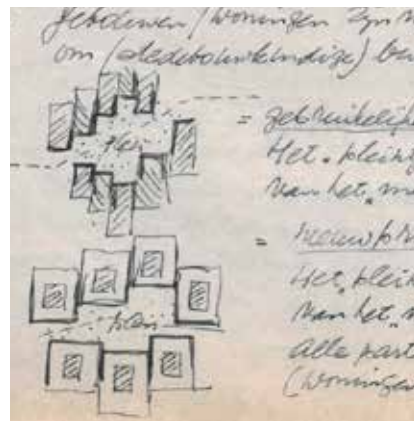
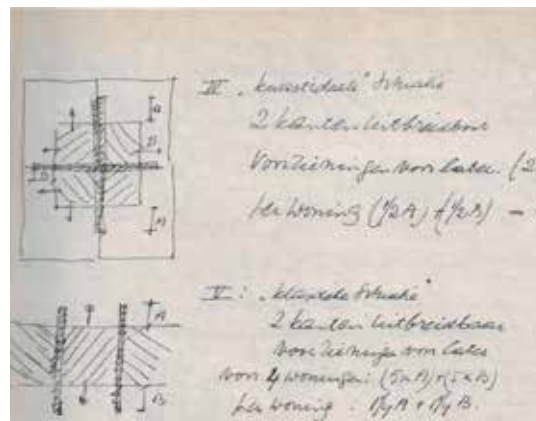
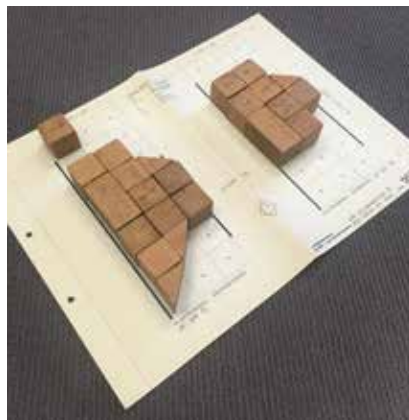
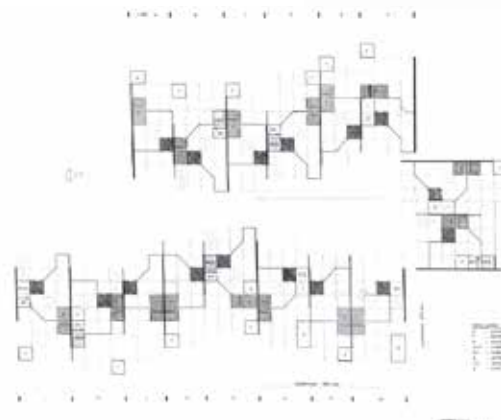
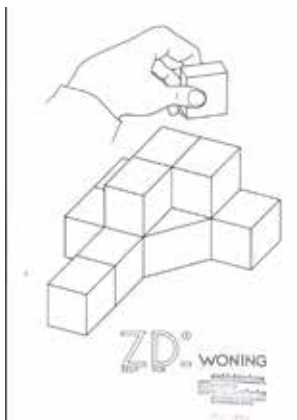
Hieronder een gedeelte uit het interne Bouwfonds Bulletin, april 1978, over de ideeën achter de opdracht:
"Waarom 'uitbreidbaar'? (...) Ingegeven door een mengsel van praktische en ideële overwegingen. Praktijkprobleem was de moeilijkheid om koopwoningen binnen het bereik van de lage inkomens te brengen, het ideële lag in de toen net vorm krijgende opvatting dat de bewoners een eigen inbreng moesten hebben in grootte en indeling van hun woning. (...) Het eerste vraagt verlaging van de bouwkosten en dan komt men snel tot 'weinig grond' en 'een klein huis'. De ervaring met Premie-woningen van architect Klunder had ons al geleerd dat kleine woningen problemen geven als het startende gezin in de volgende gezinsfase komt. Het huis is letterlijk en figuurlijk te klein. Uitbreidingsmogelijkheden ontbreken. De oplossing moest komen uit: wel klein, maar later uitbreidbaar, als het ware met het gezin meegroeïend."

Architect Schotman mocht in 1975 als eerste aan de slag met vraag van Bouwfonds, maar zijn woningconcept liep ook tegen de betaalbaarheid aan. Met name de voorzieningen voor de latere uitbreidingen maakten dat zelfs de kleinste wooneenheden buiten de premie vielen. Via de omweg van het aanvragen van het predicaat Experimenteel werd gezocht naar extra inkomsten en om afwijkingen van de Bouwvoorschriften

afb. 56, 57 | J. Verhoeven, Hoevelaken

afb. 58-61 | ontwerpsysteem Zelf-Doe woning

afb. 62-65 | concept schetsen studie uitbreidbare woningen

te krijgen, zodat goedkoper kon worden gebouwd. Een plan om een groot plan met dit type woningen in Almere-Haven te gaan bouwen werd na 1978 afgeschoten toen er een nieuwe directie kwam en het economisch vooruitzicht verslechterde.

Architect Van Duivenboden

Het was niet toevallig dat Bouwfonds de vraag voor uitbreidbare woningen ook neerlegde bij architect Van Duivenboden. Hij was vanaf het begin van zijn carrière geïnteresseerd in particulier opdrachtgeverschap. Als jonge architect nam hij begin jaren '60 al het initiatief voor een CPO-project in Apeldoorn. Hij wilde kavels verkopen en als architect voor de consumenten optreden, om zo ook aan inkomsten te komen om een eigen woning te kunnen bekostigen. Hiervoor is hij o.a. bij de Apeldoornse wethouder geweest om kavels los te krijgen, maar daar liep het initiatief stuk. Wel ontdekte hij dat zijn wens om een eigen huis te realiseren een breder gedeelde behoefte was.

Eind jaren '60 werkte hij enige tijd als stedenbouwkundig adviseur voor de gemeente Hoevelaken en was als zodanig betrokken bij de realisatie van de experimentele woningontwerpen van Jan Verhoeven. In 1970 vestigde hij zich als architect in Apeldoorn en associeerde zich met de Apeldoornse architect De Wit. Hij begaf zich o.a. in de woningbouw. Op basis van deze ervaringen ontwikkelde hij in eigen beheer in 1973 de methode 'Zelf-doe woning', een systeem waarmee particulieren een eigen rijwoning kunnen samenstellen. De methode bevatte een letterlijke bouwdoos

van plattegrondelementen waarmee voor de particulier in 3d de consequenties van ontwerpkeuzes inzichtelijk kon worden gemaakt.

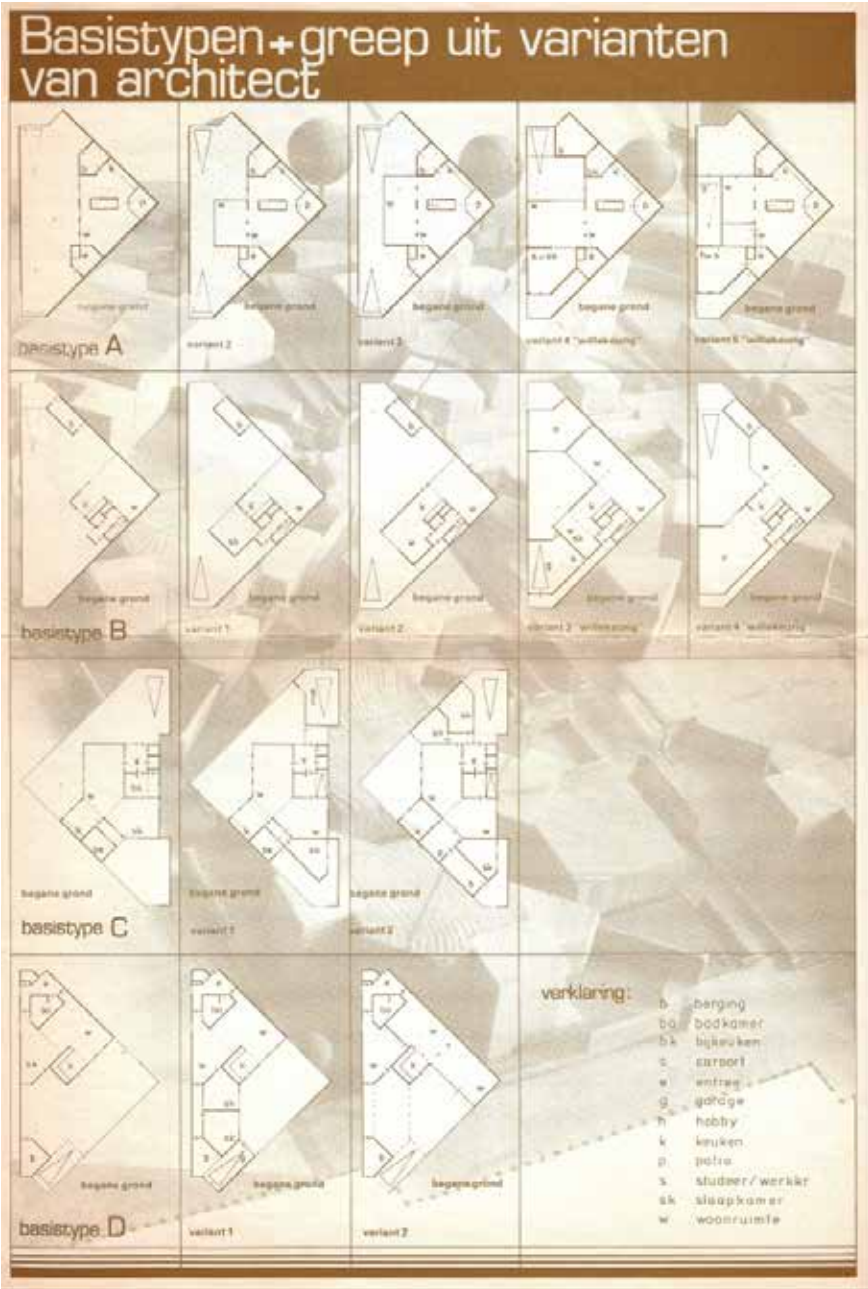
Opdracht

Op 21 november 1974 vond een overleg plaats waar Bouwfonds de opdracht en de probleemstelling voor een betaalbare uitbreidbare woning aan Van Duivenboden toelichtte. Van Duivenboden werd gevraagd naar zijn analyse van het probleem en een oplossing, met het oog op een toekomstig plan in De Maten voor ca. 50 woningen.

Stedenbouwkundig Rooster

Van Duivenboden benadert het idee van wat hij noemt veranderbaarheid van een woning vanuit stedenbouwkundig perspectief. De redenering is als volgt: als de stedenbouwkundige structuur maar sterk genoeg is, is de aard van de bebouwing daar ondergeschikt aan. Hij stelt een Stedenbouwkundig Rooster voor dat de openbare ruimte vorm geeft en biedt vervolgens maximale vrijheid op het kavel. De kwaliteit van het Stedenbouwkundig Rooster kadert (prevaleert zelfs boven) de kwaliteit van de vormgeving van de woning op het kavel. Alleen op het Rooster hoeft een Welstandstoets plaats te vinden.

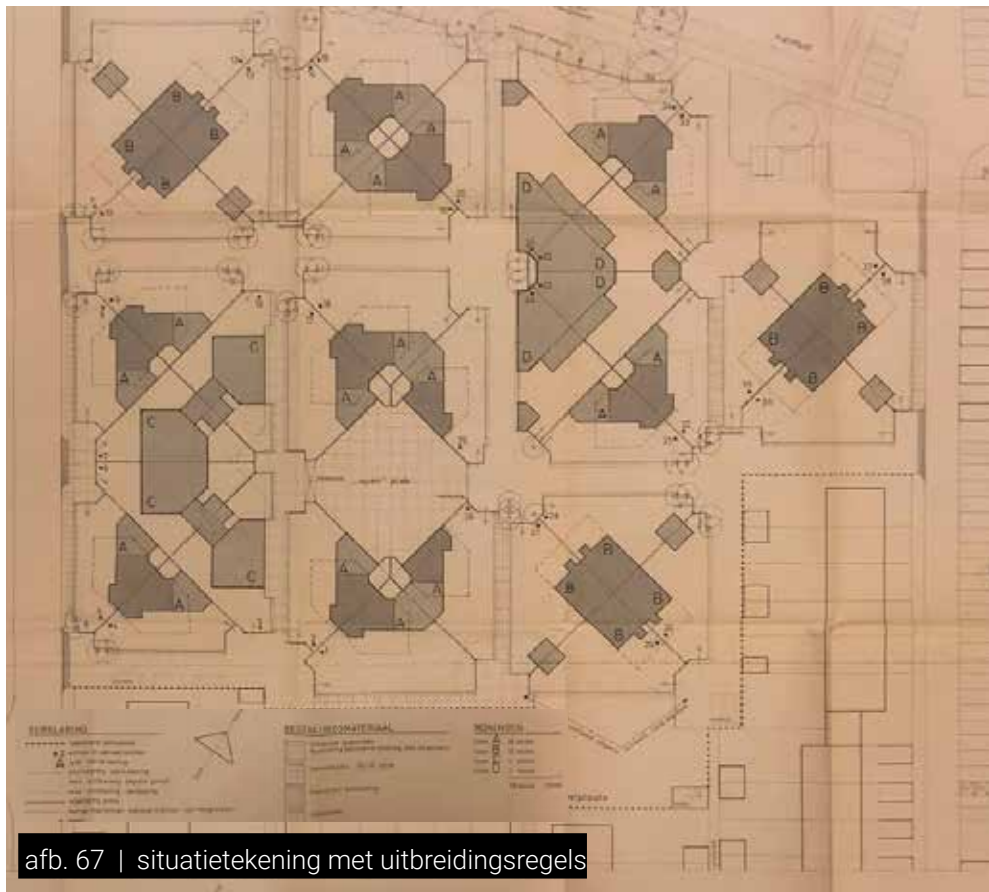
Dat kavel groepeerde hij in een kwadrant, als een goedkope variant van een vrijstaande woning (een ¼-ideale situatie) die naar alle kanten kan worden uitgebreid. Door de kwadranten aan een woonerf te plaatsen vergroot hij het privé grondgebied

afb. 66 | de 4 basistypes + uitbreidingsvarianten

A. van Duivenboden: "In Oostenrijk heb ik straatjes gezien met muurtjes en poortjes en een hoop groen. Ik hoop dat als ik later door het wijkje loop daar iets van terug te vinden".

afb. 67 | situatietekening met uitbreidingsregels

en verkleint het openbare gebied en die betreffende kosten. Voorwaarde is daarvoor parkeren op eigen kavel, zodat die niet in de openbare ruimte hoeven te worden aangelegd.

Als experiment binnen het experiment ontwikkelde de architect 4 typen basiswoningen, die onderling verschilden in de wijze waarop ze op het kavel stonden. Twee waar in de basis al een verdieping wordt gebouwd en twee typen die in de basis alleen een begane grondverdieping kennen. De twee grootste types ontwikkelen zich vanuit het midden van het kwadrant naar buiten toe. De één parallel aan de onderlinge diagonale kavelgrenzen, de ander parallel aan de erfafscheiding naar de openbare ruimte. Een derde type ontwikkelt zich vanuit de rand van het kavel naar het midden van het kwadrant en een vierde staat juist in het midden op het kavel en ontwikkelt zich naar twee zijden.

Daarnaast wordt de woning zoveel mogelijk casco gebouwd, en in de detaillering en materialisering zo gebouwd dat deze simpel aan te passen en onderdelen als kozijnen en deuren her te gebruiken zijn. Ook de vormgeving was sober: men wilde latere bewoners niet belasten met modegrillen uit 1976.

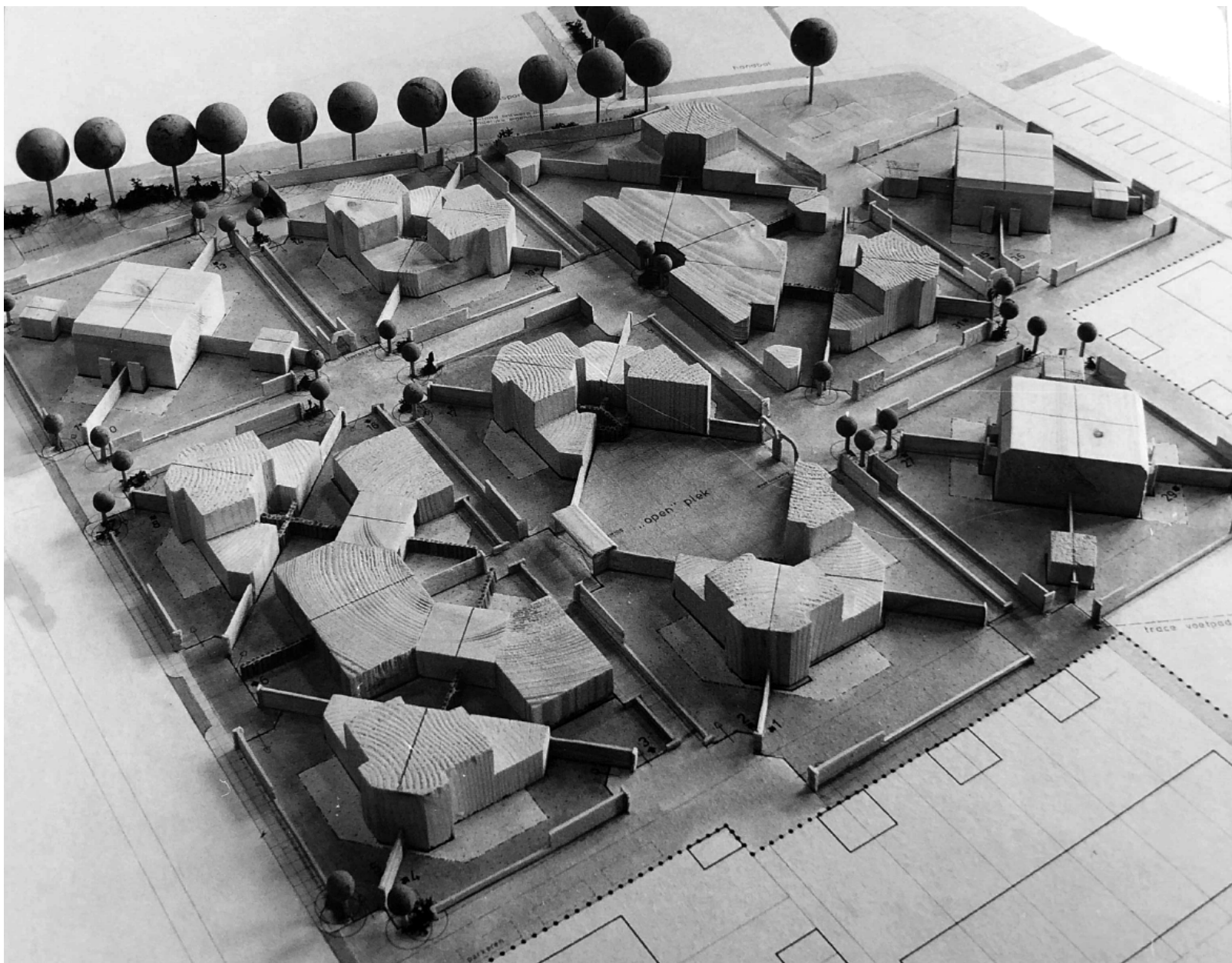
Verkaveling en 'kavelpaspoort'

Dit idee mocht Van Duivenboden voor een terrein in De Maten in Apeldoorn uitwerken tot een project voor 38 uitbreidbare woningen. Hij verdeelde het terrein in tien kwadranten, die elk weer diagonaalsgewijs in vier drie-hoekige kavels werden onderverdeeld. Tussen de kwadranten door lopen

het openbare weg-tracé met een woonerf-karakter en enkele voetgangerssteegjes. De wegen en straatjes zijn aan beide zijden voor een deel gescheiden van de privé-kavels door tuinmuren van verschillende hoogte, de uitwerking van het Stedelijk Rooster. Deze tuinmuren moesten minstens 45cm hoog zijn en maximaal 2m hoog. Bewoners konden de lengte hiervan bepalen. Voor de kavels stelt Van Duivenboden een stelsel van voorwaarden voor uitbreidingen op, die in het bestemmingsplan worden opgenomen. Dit is vergelijkbaar met de huidige kavelpaspoorten: Voor elke kavel is bepaald tot waar de woning uitgebreid mag worden, zowel voor de begane grond als voor de verdieping. 80% van het kavel is beschikbaar voor latere uitbreiding van de begane grond.

Predicaat Experimentele Woningbouw.

Echter het provinciale departement voor volkshuisvesting wil geen goedkeuring geven op dit afwijkende plan. Om af te kunnen wijken van deze regels wordt ook hier besloten voor een aanvraag van het predicaat Experimenteel. Dat gebeurde in mei 1976 en in augustus van dat jaar werd het verleend. Naar het oordeel van de Adviescommissie was het een interessant plan, dat zeker in aanmerking komt voor toekenning van het predicaat "experimenteel". De Adviescommissie vond dat de experimentele hoedanigheden met name in de verkavelingsvorm - het "diagonaal verkavelen" - liggen en de op basis daarvan ontwikkelde woningtypen, alsmede in de veelzijdige uitbreidingsmogelijkheden van de woningen. Aangezien de woningen bestemd zijn voor de sector premieverkoop, kwam het plan evenwel niet in

afb. 68 | maquette 38 uitbreidbare woningen

aanmerking voor een extra financiële bijdrage uit hoofde van dit predikaat.

VVE

Vanwege het Stedelijk Rooster, een collectieve voorziening in particulier bezit, werd bij de toelichting op de aanvraag Predikaat de oprichting van een Vereniging van Eigenaren voorzien. In de realisatiefase werd dat uitgewerkt: een deel van de openbare ruimte kwam in bezit van de bewoners, nl de voetgangerspadjes tussen de woningen en de open ruimte in het midden van het plan. Oorspronkelijk was het idee dat de bewoners daar nog gezamenlijk een soort collectief gebouwtje zouden kunnen realiseren. De VVE bleek een bron van veel conflicten in de wijk.

Circulair bouwen

De uitbreidbare woningen worden heel bewust traditioneel gebouwd, dat wil zeggen met gebruikmaking van (baksteen) metselwerk, houten kozijnen, houten daken etc. De aanname was dat dit de zelfwerkzaamheid zou vergemakkelijken. De begane grondvloer is van beton. De vloer van de eerste verdieping is van hout. De houten balken aan deze vloer blijven als plafond in het zicht. De architect ontwierp een type gevelopening van een en dezelfde maat, waarin zowel ramen, deuren, ventilatie- en lichtvoorzieningen in kunnen worden opgenomen, een kozijnmaat opleverend die ten allen tijde hanteerbaar blijft. Grote overspanningen zijn daarmee vermeden zodat ook toekomstige uitbreidingen niet geconfronteerd zouden worden met ingewikkelde

opvangconstructies. Bovendien waren de kozijnen zodanig gedetailleerd dat ze makkelijk uitneembaar waren en bij een uitbreiding konden worden hergebruikt.

Verkoop

Bij de verkoop bleek er daadwerkelijk grote belangstelling te bestaan voor deze woningen. Voor de 38 woningen in Apeldoorn waren meer dan 600 gezinnen geïnteresseerd. Daaruit werd na een voorlichtingsavond in overleg met de gemeente Apeldoorn een selectie gemaakt om een gemêleerd wijkje te krijgen. Het waren niet alleen de bedoelde starters of jonge gezinnen. Veel kopers waren ook mensen die met hun woonwensen niet in de standaardrijtjeshuizen terecht konden. Er waren veel zelfstandigen die de woningen wilden uitbreiden met werkruimte of een ateliers. Deze kopers besloten al direct bij de koop tot uitbreiding van de basiswoning. Van Duivenboden begeleidde een intensief kopersproces waarbij slechts de helft van de woning als basiswoning zijn gerealiseerd. Echter door het relatief lange proces van koop tot realisatie, mede vanwege de tegenwerking van het provinciale departement en de daarop volgende procedure rond het predikaat, vielen alsnog veel gegadigden onderweg af. Dit maakte het mogelijk dat een van de laatste kopers van een kavel een medewerker van Van Duivenboden kon zijn.

afb. 69-72 | foto's eigen schouw (2017)

2.1 De transformatie van de Maten

In de vijftig jaar dat De Maten bestaat, is deze op dezelfde wijze als andere bloemkoolwijken in Nederland getransformeerd. De volgende processen hebben er plaatsgevonden, die ook in de geschiedenis van beide buurten te herkennen zijn: van collectief bezit naar particulier woningbezet, een toename van de parkeerdruk, volwassen worden van het groen, maar tegelijkertijd de bezuiniging op het onderhoud ervan, de verschutting van de privetuinen, slijten van de openbare ruimte, langzaam aan verdwijnen van collectieve voorzieningen, diversificeren van de bewoners.

2.2 Het verhaal van de Rietdekkersdreef en de Gruttersdreef

De eerste woningen in Erica-West zijn eind 1972 opgeleverd. In 1973 zijn de eerste woningen aan de Rietdekkersdreef opgeleverd. Over twee jaar bereikt de wijk haar 50-jarige leeftijd. In dit hoofdstuk proberen we te reconstrueren wat er gewijzigd is, zowel ruimtelijk als sociaal. Dit hoofdstuk is gebaseerd op een ruimtelijke analyse, gegevens uit een bewonersenquête uit 2017 en bewonersinterviews.

Sociale samenhang

De oorspronkelijke bewonerssamenstelling van de wijk bestond voornamelijk uit twee groepen: import van buiten en doorstromers vanuit flatgebouwen Zevenhuizen op zoek naar een grondgebonden woning. Het waren jonge gezinnen, maar toch ook alleenstaanden die konden kopen.

In het begin was er een pioniersmentaliteit onder de bewoners en trokken zij naar elkaar toe. Wat betreft de sociale opzet van de wijk is het nu zo dat na 40 jaar nu de derde generatie kinderen aan het opgroeien is in de wijk. Er zijn een beperkt aantal oorspronkelijke (eerste) bewoners aanwezig in de wijk. Uit gesprekken met hen is een tendens van afnemende sociale samenhang op te maken. Er is nooit een groot bloeiend wijk of buurt- of erleven geweest, maar het valt op dat de relaties tussen bewoners zich niet op erf of buurniveau plaatsvinden. Ze zijn er wel, maar beperken zich dan tot een aantal mensen direct rondom de woning, bijv. aan het begin van een hof of eind van de hof. Er is weinig sprake van initiatieven zoals buurtbarbeques, straatspeelfeesten of dergelijke. Sommige nieuwe bewoners proberen dat wel, maar dat is niet iets wat we structureel zien.

afb. 73,74 | foto's eigen schouw (2017)

afb. 75 | inventarisatie verkocht snippergroen

Er is wel sprake van een toename van sociale zwakkeren, als alleenstaanden met psychische problemen. Ook is er sprake van een toename van mult-culturaliteit in de wijk. En een recent fenomeen is opkoping van woningen in de wijk door beleggers t.b.v. woningsplitsing in niet-zelfstandige eenheden voor verhuur aan arbeidsmigranten.

Dit beeld komt naar voren uit eigen interviews en gespreksverslagen van interviews van de gemeente rond het duurzaamheidsproject Woonconnect. Dit zijn geen grote aantallen interviews, maar er rijst wel een consistent beeld uit naar voren. Een deel van de problematiek hangt ons inziens ook samen met de stedenbouwkundige opzet van de woningen en de wijk. De privacy-gerichte opzet van de voor- en achtertuinten en de versprongen woningen spelen daarin een rol.

Verder valt op dat voorzieningen uit de wijk aan het verdwijnen zijn. Het centrale buurtcentrum bij het wijkwinkelcentrum is een paar jaar geleden al gesloopt en dit voorjaar zelfs is de beslissing het kleine wijkgebouwtje aan de entree van de Rietdekkersdreef te sluiten.

Onderhoud aan de woningen

Veel van de puien en houten gevelwerk is vervangen. Daarbij is een bonte kleurenmix gebruikt. Wat opvalt is dat deze wijk en dit woningtype dat goed kan hebben, door de ritmiek van de gemetselde verticale schijven. Ook valt op dat er veel optoppingen zijn gerealiseerd.

Zo'n 20 jaar na oplevering zijn de bewoners daarmee begonnen. Daarmee is die gewenste derde dimensie nu wel aanwezig. Het heeft er oa mee te maken dat door de diagonale verkavelingen uitbouwen aan de achterzijde op de begane grond alleen mogelijk zijn bij de hoekwoningen.

Verder valt de enorme toename van schuttingen op en de toename van de parkeerdruk. Er wordt nu overal geparkeerd in de wijk, ook waar er geen aanduidingen zijn in de bestrating.

Als je kijkt naar de transformatie van de openbare ruimte is er een fenomeen te herkennen dat in veel bloemkoolwijken plaatsvindt, en dat is dat vanaf midden jaren '90 de gemeente begonnen is het zgn snippergroen aan de bewoners te verkopen. Veel kleine tuinen zijn daardoor vergroot, maar ook de openbare ruimte van de erven is afgenomen.

De beplanting op de erven, de lage fruitbomen, zijn nagenoeg allemaal verwijderd, nadat ze zo'n 15-20 jaar oud zijn geworden. De bomen langs de hoofdwegen zijn juist erg groot geworden. Op een paar plekken na is de originele bestrating nog aanwezig. Er zijn ook maar beperkt extra parkeerplekken gerealiseerd, ondanks de toegenomen parkeerdruk. Wat verder opvalt is dat de eerder genoemde speelpleintjes zijn verdwenen en de programmering van de groenzone langs het kanaal is een stuk minder dan deze geweest is. Over het algemeen is de inrichten van de openbare ruimte op veel punten hetzelfde gebleven, zij het kaler.

afb. 76-78 | openbaar-prive - foto's eigen schouw (2017)

afb. 79-81 | diagonaal door woning - foto's eigen schouw (2017)

[illegible]

47

afb. 84,85 | foto's na oplevering (1978)

afb. 86,87 | foto's eigen schouw (2017)

een locatie in Almere-Haven een grote wijk met uitbreidbare woningen te gaan realiseren. Echter, met de tweede oliecrisis van 1979 en onder een nieuwe directie slaat Bouwfonds een andere weg in en worden de experimenten met uitbreidbare woningen stopgezet. Wel wordt nog bij een aantal projecten geprobeerd om een zone van een 3-tal meter achter de (rij-)woning al in het bestemmingsplan op te nemen voor toekomstige uitbreidingen.

Ook Van Duivenboden krijgt niet de kans om meer projecten te realiseren met dit concept. Het bureau zal zich ontwikkelen in de richting van grootschalige zorgprojecten. Aandacht voor vrij indeelbare plattegronden is een erfenis die hij wel meeneemt in vervolgprojecten, als bijvoorbeeld het woonzorg-complex aan de Koning Lodewijklaan, Apeldoorn.

Gerealiseerde uitbreidingen

Ongeveer de helft van de woningen werd met uitbreidingen gerealiseerd, die direct met de oplevering zijn toegevoegd. 18 woningen zijn in de kale basisversie gerealiseerd. Nu 42 jaar na oplevering blijken alle woningen te zijn uitgebreid. Sommige woningen zijn al aan hun derde uitbreiding toe. De eerste 10 jaar hield het architectenbureau van Van Duivenboden alle wijzigingen bij, mede mogelijk gemaakt omdat een medewerker 19 jaar in een woning in het plan heeft gewoond.

Uit gesprekken is bekend dat het hergebruik van kozijnen, dat wil zeggen het herplaatsen van de kozijnen na het opschuiven van een bouwmuur, ook daadwerkelijk is gebeurd.

Vereniging van Eigenaren

Het intensieve voortraject met de 38 bewoners zorgde voor een grote sociale samenhang. Eerste jaren is de VVE dan ook actief en het gebruik en onderhoud van de collectieve ruimte wordt gedragen door een groep enthousiaste bewoners. Na een tiental jaren legden zij het werk neer, en werd het onderhoud van de ruimte door een groenbedrijf overgenomen.

Al vrij snel, begin jaren '80, is er een conflict geweest tussen bureaus over de uitbouwbeperkingen die in het plan waren opgenomen. Het betrof een conflict over de uitbouw mogelijkheden op de verdieping. Hierover is tot aan de Raad van State geprocedeerd. Helaas hebben we niet kunnen achterhalen hoe dit is afgelopen.

Later ontstonden ontstonden er conflicten over het parkeren van de auto op het woonerf en de bijdrage aan de VVE. Deze zijn behoorlijk geëscaleerd en hebben een negatieve invloed gehad op de sociale samenhang in de wijk en het functioneren van de VVE. Dat heeft er toe geleid dat een aantal jaar geleden is geprobeerd de opzet van de VVE aan te passen en om de collectieve tuin te verkopen. Bijvoorbeeld door er een parkeervoorziening van te maken, of te verkopen en er een of twee huizen te laten bouwen. Dit bleek niet mogelijk vanwege de verschillende zienswijzen op de nieuwe bestemming, maar vooral ook op de kosten. Die hangen samen met het feit dat bij de notaris alle 38 koopcontracten individueel zouden moeten worden aangepast.

afb. 88-91 | collectieve paden en erf-afscheidings - foto's eigen schouw (2017)

Vanaf april 2009 is de tuin afsluitbaar, in verband met ondervonden overlast door 'hangjongeren'.

Vanwege de conflicten en de beperkte wijze dat het VVE-bestuur mag opereren, speelt de VVE geen rol op dit moment in het organiseren van gezamenlijke activiteiten in de collectieve tuin. Een jaarlijkse nieuwjaarsborrel wordt door ongeveer de helft van de bewoners bezocht, maar mag niet worden georganiseerd door de VVE.

Evaluatie van het Experiment in 2020

Hoe heeft het plan zich gehouden na 40 jaar?

Als meegroei-woningen is het plan onmiskenbaar gelukt.

Maar er is vooral ook in extreme mate sprake van 'belgische toestanden'.

Tuilmuren als stedelijk rooster

Het is duidelijk uit de huidige staat van de wijk, dat het concept van tuilmuren als stedenbouwkundige rooster, die de openbare ruimte zouden moeten vormgeven, als middel niet sterk genoeg zijn om een rustige, eenduidige en helder geordende openbare ruimte te verkrijgen.

Te veel woningtypes

Een tweede reden voor de visuele onrust is te vinden in de opzet van de wijk. Dat er voor 38 uitbreidbare 38 woningen 4 verschillende types zijn gerealiseerd met een zeer verschillende positionering op het kavel en door elkaar gepositioneerd draagt in grote mate bij aan de onleesbaarheid

van de stedenbouwkundige opzet. Er is wat dat betreft op stedenbouwkundig niveau te veel geëxperimenteerd. Als er sprake was geweest van maar een basistype, dan hadden de bewoners daarop kunnen variëren, maar was er altijd een herkenbare

Collectieve tuin

De VVE functioneert niet alleen niet door persoonlijke conflicten die al jaren lopen, maar ook omdat er geen natuurlijke stedenbouwkundige samenhang is tussen de vorm van ruimte en de functie. De woningen zijn niet om deze open ruimte gegroepeerd en oriënteren zich er ook niet op. De open ruimte is stedenbouwkundig meer dan dat: een open ruimte door het weglaten van twee posities in het carré. De bewoners ervaren daardoor de toegevoegde waarde onvoldoende. Dit is vergelijkbaar met problemen in de Deventer wijk Vijfhoek.

afb. 92 | collectieve tuin - foto's eigen schouw (2017)

afb. 93-96 | foto's eigen schouw (2017)

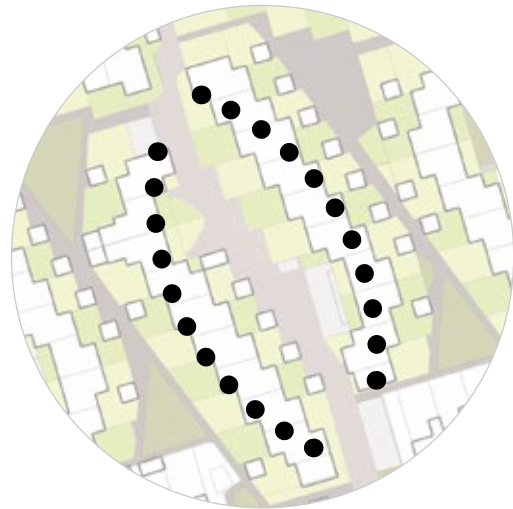

fig A

fig B

afb. 97 | situatietekening

De woningen en de stedenbouwkundige opzet van de wijk zijn in ruimtelijke en functionele kaarten geanalyseerd.

werkwijze

De onderlegger van de analyse-tekeningen van de Rietdekkersdreef is een sketchup 3D model dat is getekend op basis van de tekeningen uit het pilotproject Woonconnect van De Drie Snoeken dat de woningen aan de Rietdekkersdreef gedigitaliseerd heeft tbv verduurzamingsadvies. Voor de stedenbouwkundige opzet van de wijk vormde de door de gemeente Apeldoorn aangeleverde digitale DWG-tekening vanuit de GMBA de onderlegger.

In het 3d model zijn de aanpassingen en uitbreidingen zoals

bekend uit het bouwarchief niet gemodelleerd. De inrichting van de openbare ruimten is overgenomen vanuit de tekening van de gemeente. Erfafscheidingen, behoudens carports en pergola's zijn niet getekend.

toelichting op de analyse

op afbeelding 97 A en B is de in elkaar grijpende haakstructuur die de geschakelde woningen vormen duidelijk te zien en de 2 type hofjes die ermee gevormd worden: besloten hofjes ten noorden van de buurtonsluitingsweg en de drie-hoekige hofjes ten zuiden.

Op afbeelding 97 is verder te zien dat het openbare groen vooral als een bufferzone om de woningen ligt richting het kanaal en naar de zuidzijde.

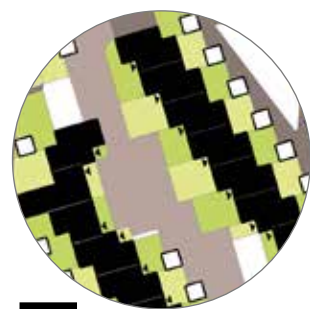

fig A

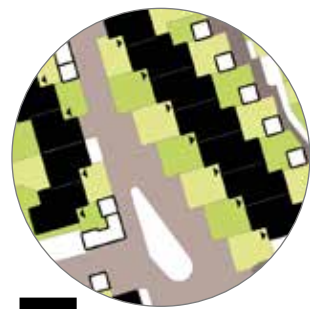

fig B

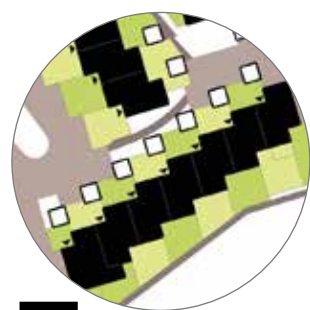

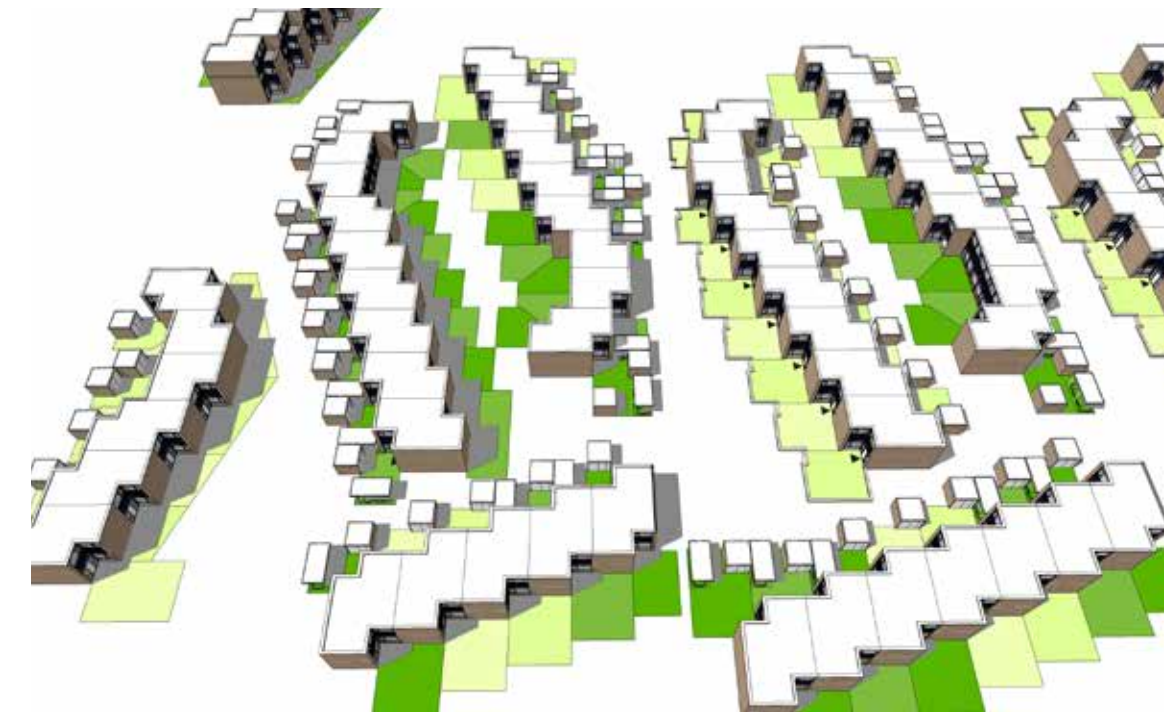
fig C

afb. 98 | oriëntatie woningen

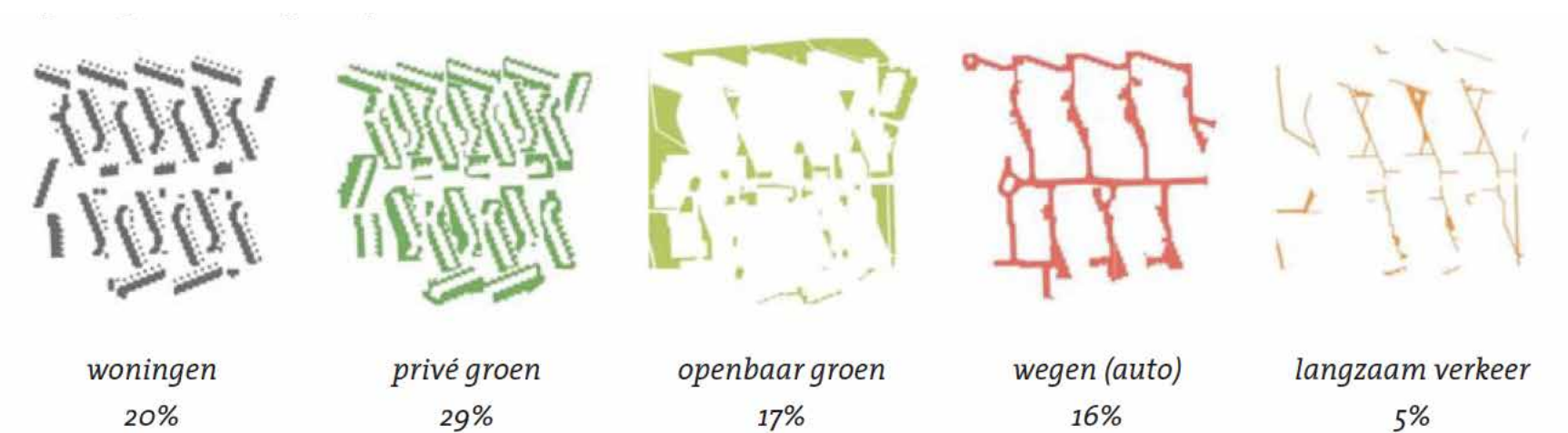

Op afbeelding 98 is de oriëntatie van de woningen aan de openbare ruimte weergegeven, met hun entrees. Met twee lichte tinten groen is de diagonale verkaveling van de prive-tuinen weergegeven. met de positie van de bergingen en de voordeuren.

Op afbeelding 99 zijn een aantal reductie-tekeningen overgenomen uit de studie Bloemkoolwijken, een uitgekookt concept. Hier is ook duidelijk te zien dat het groen in de wijk, vooral prive-groen betreft en dat het openbare groen vooral in de rand om de wijk zich bevindt.

afb. 99 | birds-eye view opzet blok

afb. 99 | reductie tekeningen grondgebruik

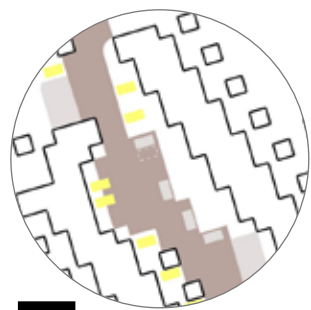

fig A

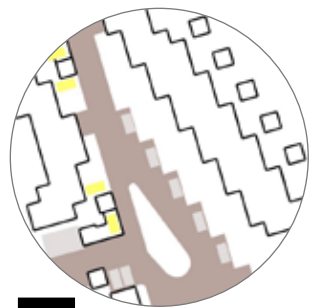

fig B

fig C

afb. 100 | parkeren

Afbeelding 100 laat het parkeren zien. De woningen met een voortuin op het oosten hebben veelal parkeren op eigen erf, in combinatie met een carport en berging. De woningen met een voortuin op het westen parkeren veelal op het erf of in een beperkt aantal parkeerkoffers aan de buurtontsluitingsweg, waar ook enkele blokken met garageboxen liggen.

Op afbeelding 101 is te zien dat de wijk een centrale as kent met cul-de sac achtige aantakkingen. Drie van de vier erven ten noorden van de as bieden een doorgaande route, waarvan alleen bij de meest westelijke door bewoners er enigszins gebruik van wordt gemaakt. Ook de verdere dooradering van de wijk en richting de parkranden met het voetpaden netwerk wordt getoond.

afb. 101 | verkeersanalyse

afb. 102 | analysetekening L-vormige opzet

afb. 103 | 6 hoofdtypes De Versprongen Woning

De L-vormige woningen

De basiswoning van de De Versprongen Woning wordt gevormd door twee L-vormige scheidingsmuren, die verschoven ten opzichte van elkaar een gezoneerde ruimte omhullen, met woon- en servicegebieden om een verkeerszone. Om de verkeerszone staan een 4-tal kolommen en in het midden bevindt zich een open trap. Gevelopeningen bevinden zich alleen in de inwendige open hoeken tussen de twee verschoven L-vormige scheidingsmuren, met een sterke diagonale ruimtewerking tot gevolg.

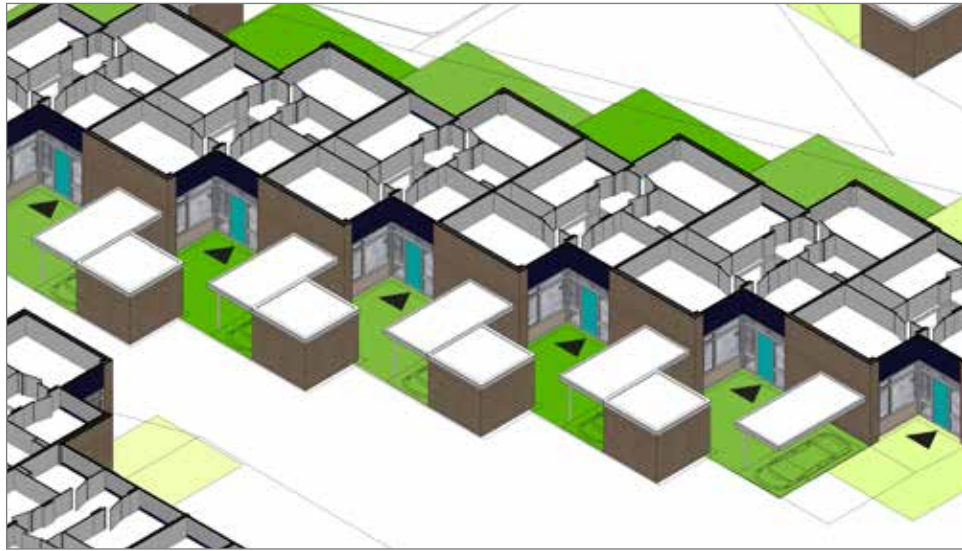
De maatvoering hiervan is 2m70 – 1m80 – 2m70 in de breedte. De scheidingsmuren zijn 18cm dikke gietbouw wanden. De kopgevels zijn gemetselde spouw wanden en met houten puiken in de binnenhoek.

De buitenruimte van de woningen liggen in het verlengde van de diagonaal door de woning. Dit levert een bijzondere verkavelingsstructuur op, waarbij de voor- en achtergevel van de woning grotendeels grenst aan de tuin van de burens. De helft van de woningen heeft een beschutte entreepatio met berging en carport en een vierkante achtertuinen in de standaarduitvoering. Bij de andere helft van de woningen ligt de berging in de tuin en wordt op straat geparkeerd. Bezonnig lijkt een overweging bij de keuze voor de varianten.

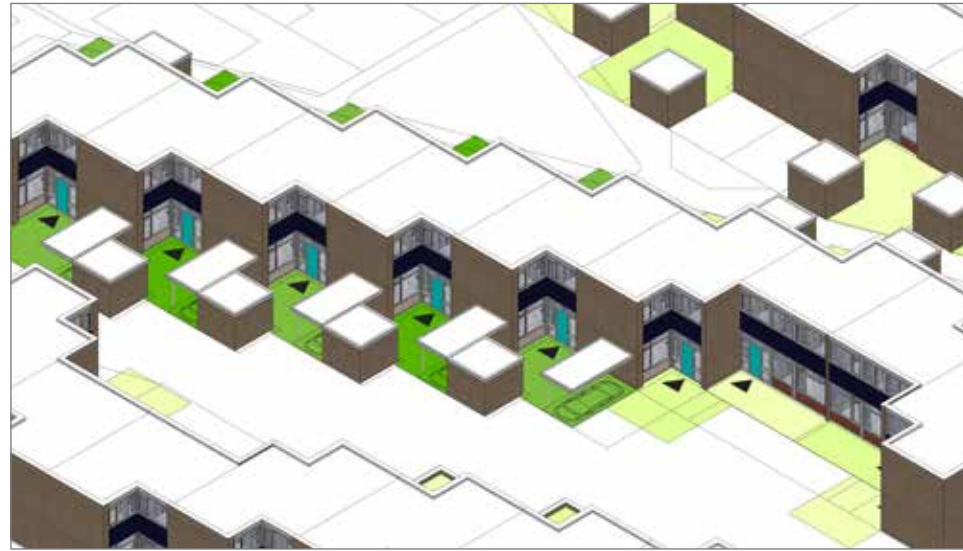
Het systeem van De Versprongen Woning kent 6 hoofdtypes:

- **Type A en B:** De basiswoning: een eengezinswoningen in twee lagen met 4 slaapkamers, met wisselende posities voor de keukens.

- **Type C1:** een bejaardenwoning in één laag.
- **Type C2/C3:** woning voor vrijgezellen of 'onvolledig gezin' in één laag. Dit type kon worden gestapeld tot 3 lagen. De gemeenschappelijke trap bevindt zich op de positie van de entreehal van de basiswoning.
- **Type D:** Drive-in woning in drie lagen, met de woonkamer op de eerste verdieping
- **Type E1/E4:** Kleine eengezinswoning in twee lagen met 3 slaapkamers, met maar één uitstekende beuk.
- **Type F:** stapelbare maisonnettes, waarbij het trappenhuis zich buiten het volume bevond. Te bouwen op een senioren- of vrijgezellenwoning op de begane grond.

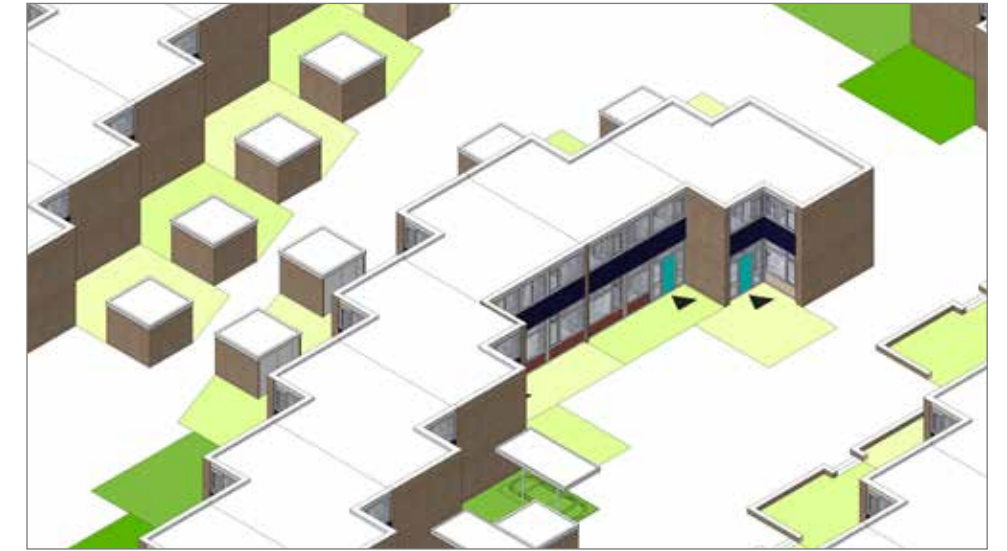
afb. 104 | woning met berging a.d. voorzijde (opengewerkte 1e verd.)

afb. 105 | woning met berging a.d. voorzijde

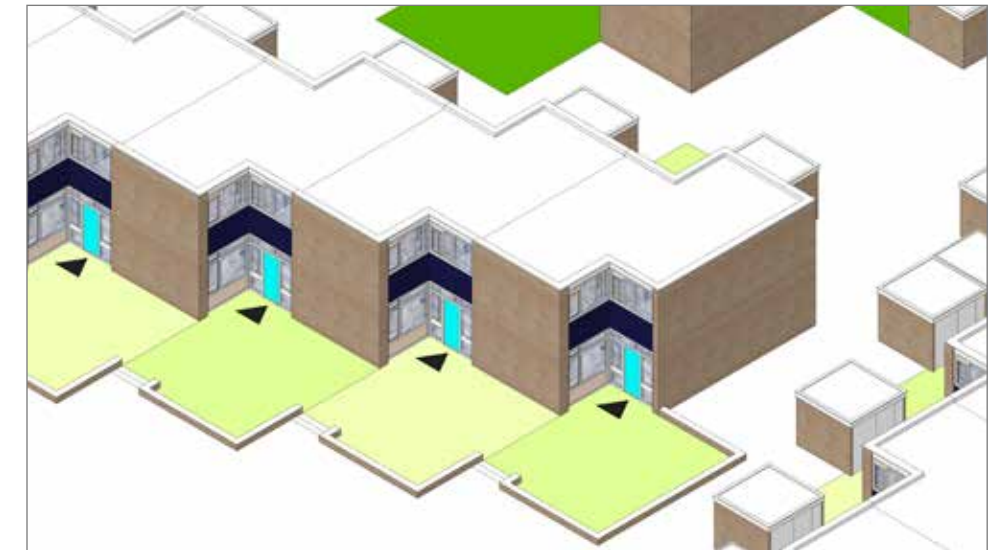
afb. 107 | drive-in woningen

afb. 108 | tussenwoning

afb. 106 | woning met berging a.d. voorzijde (opengewerkte begane gr.)

afb. 109 | woning met berging a.d. achterzijde

afb. 110 | situatietekening

Ook de 38 uitbreidbare woningen en de stedenbouwkundige opzet van de buurt zijn in ruimtelijke en functionele kaarten geanalyseerd.

werkwijze

De onderlegger van de analyse-tekeningen van de 38 uitbreidbare woningen is een sketchup 3D model dat is getekend op basis van de bouwtekeningen uit het gemeentearchief. Voor de stedenbouwkundige opzet van de wijk vormde de door de gemeente Apeldoorn aangeleverde digitale DWG-tekening vanuit de GMBA de onderlegger.

toelichting op de analyse

Tekening afb 110 laat het buurtje van de 38 uitbreidbare woningen in haar context zien. Ten noorden van het buurtje zijn de velden van de voormalige openbare basisschool De Marke (1) en de gymzaal Edelveld. (2)

In het midden van het buurtje is de collectieve tuin te zien, die gevormd wordt door twee gekoppelde kwarten. (3)

Op tekening afb 111 is nog beter de afwijkende opzet van de bebouwing vergeleken met de omgeving te zien. Ook is hier goed te zien hoe beperkt uitbouwen voorkomen bij standaard rijtjeswoningen (en hoe beperkt in variatie) vergeleken met de 38 uitbreidbare woningen die eigenlijk allemaal een afwijkende vorm hebben. De roze kleur zijn de gronden, de tussenpaden

afb. 111 | situatietekening bebouwing in context

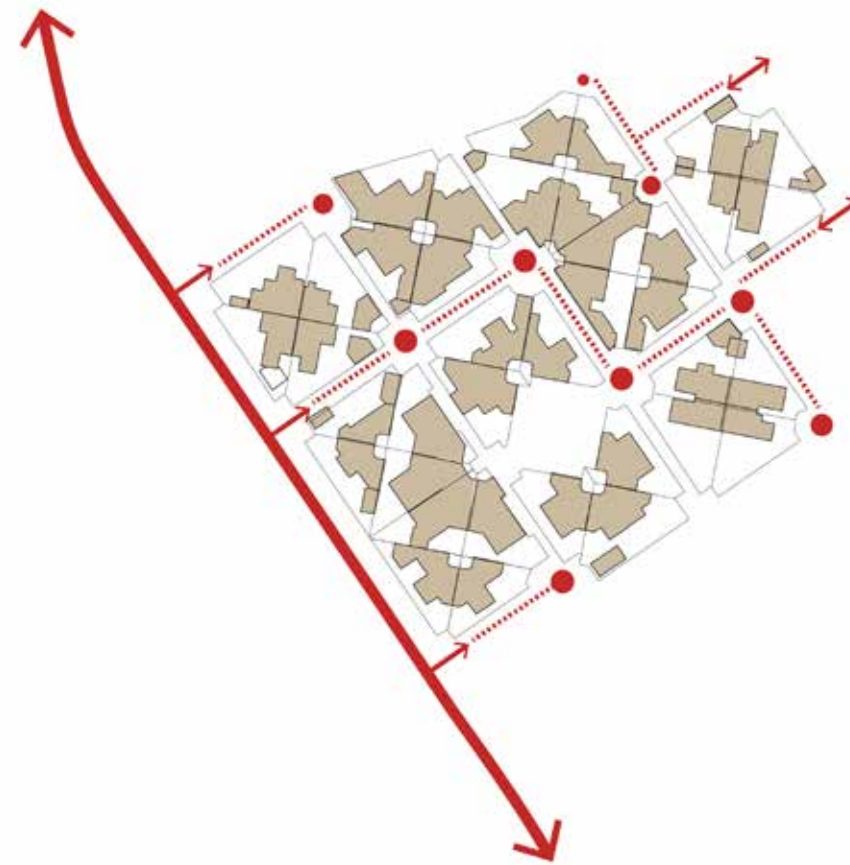
en de collectieve tuin, die in collectief bezit via de VVE.

Op afbeelding 112 is de verkeerskundige structuur van het buurtje te zien, met de kleine pleintjes die tussen de woningkwadranten liggen en die het mogelijke maken voor de auto's de kavels op te draaien.

Op afbeelding 113 is de verkaveling in kwadranten goed te zien in combinatie met de huisnummering en de positie van de tuinmuren of te wel het Stedenbouwkundig Raster.

Afbeelding 114 toont de 4 verschillende woningtypes die zijn toegepast. type A: 18 stuks, type B: 12 stuks, type C: 4 stuks, type D: 4 stuks

Op Afbeelding 115 is een inventarisatie van archieftekeningen en Google Earth gemaakt van de verbouwingen aan de basiswoning die in de loop van de tijd zijn uitgevoerd. De basiswoning is donkergrijs, lichtgrijs zijn de uitbouwen die in de bouw al zijn meegenomen tijdens het ontwerpproces met de kopers en beige zijn de verbouwingen die de afgelopen 40 jaar zijn uitgevoerd. Alleen Edelenveld nr. 20 lijkt nog de basiswoning in zijn oorspronkelijke vorm te zijn.

afb. 112 | verkeersanalyse

afb. 113 | huisnummers en tuinmuurtjes

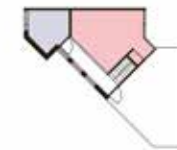

afb. 114 | woningtypes basiswoning

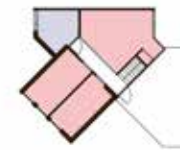

afb. 115 | uitbreidingen op basistype bij en na oplevering

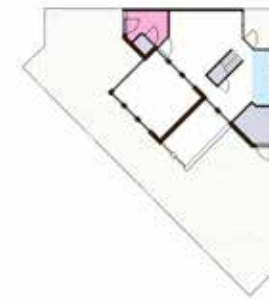
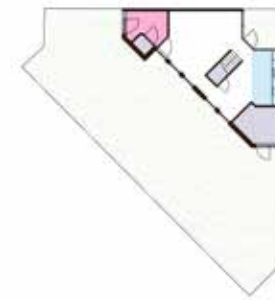
type A

basiswoning

uitbreiding

type B

basiswoning

uitbreiding

type C

type D

afb. 116 | woningplattegrond basistype en uitbreiding

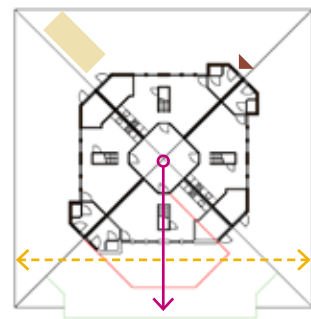
type A

type B

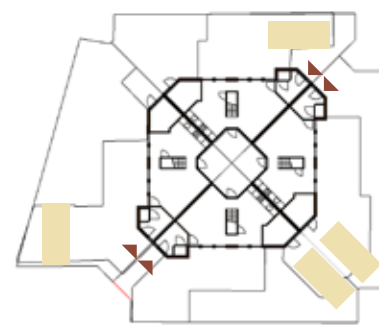

verdieping

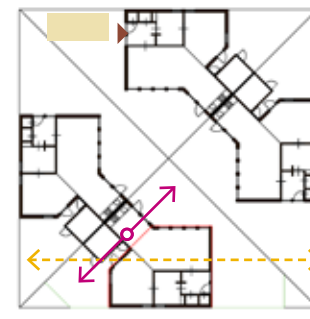
begane grond

afb. 117 | ontwikkeling van de type

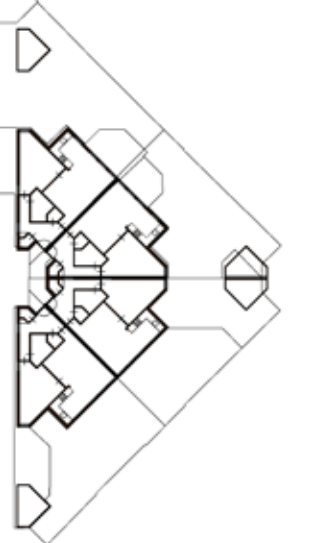
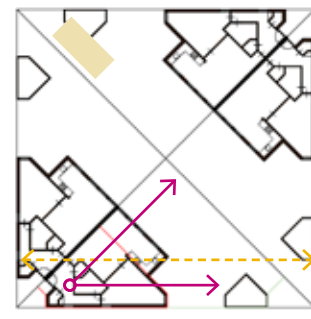

afb. 118 | aanpassing aan het kavel

type C

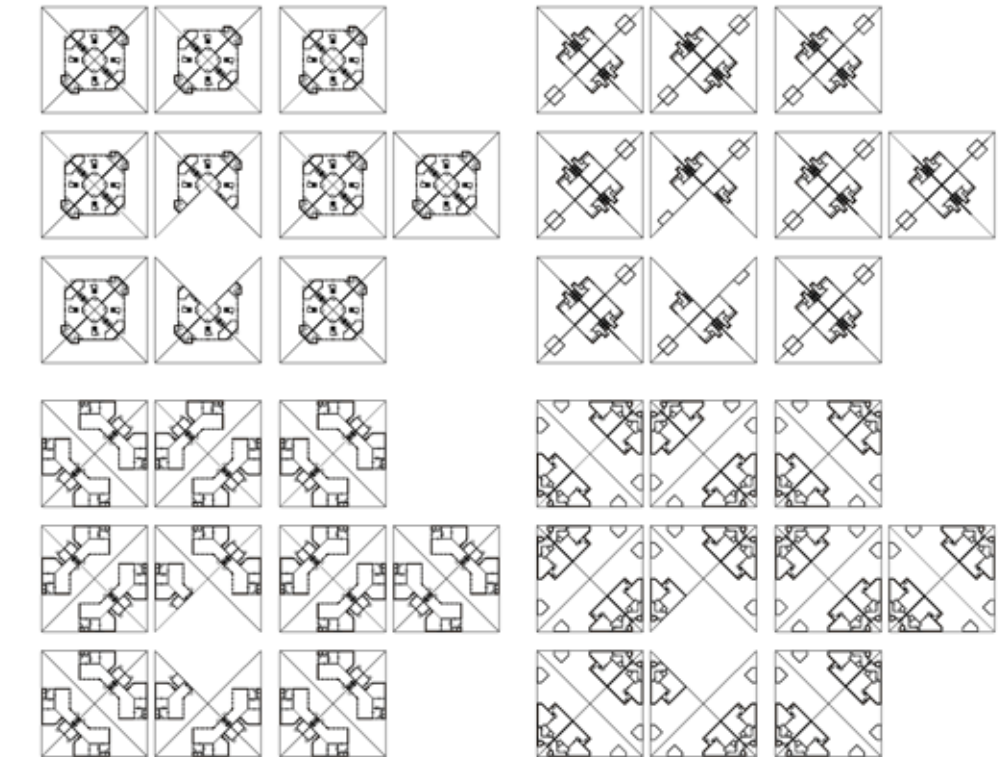
type D

Afbeelding 116 is een functionele analyse van de basiswoning en een kernmerkende uitbreiding gemaakt. Op afbeelding 117 is te zien hoe de verschillende ontwerpen voor de basiswoningen zijn ontwikkeld.

De basiswoningen verschillen ten opzichte van elkaar door de positie van de woning in het kwadrant van de 4 kavels en daarmee de hoofdoorientatie van mogelijke uitbreidingen. De woningen zijn of vanuit het midden van het kwadrant ontwikkeld en bouwen uit naar de straat toe, (type A en B), vanuit het midden van het kwart (type C) of vanuit de hoek van het kwart (type D). Type A en B hebben daarmee niet een voor- en een achtertuin, in tegenstelling tot type C en D. Het tweede aspect waar de ontwerper mee varieert is de relatie tot de openbare weg. Bij type A, C en D is het bouwvolume in hoofdopzet evenwijdig aan de straat ontworpen, type B daarentegen is een kwart gedraaid ten opzichte van de straat omdat het evenwijdig aan het kruis in het kwadrant is ontwikkeld. Daardoor is wel een simpeler orthogonale bouwvorm ontstaan.

Afbeelding 118 is te zien hoe vervolgens de 'ideale' modellen werden aangepast aan de ontworpen kavels, aangepast aan de contouren van het totale bouwplan. Duidelijk is dat de toepassing van zoveel verschillende types, binnen dit stedenbouwkundige experiment, het buurtje minder overzichtelijk maakt. De toepassing van slechts een of twee types had misschien ook kunnen bijdragen aan een betere werking van het Stedenbouwkundige Raster, zie afb 119.

afb. 119 | buurtjes met 1 basistype

afb.119 | workshop-sessie

Tijdperspectief 'toekomst'

Toekomstscenario's voor de Versprongen Woning en
38 Uitbreidbare Woningen

3

Inleiding en werkwijze

In dit deel gaan we in op de vraag hoe er in de toekomst kan worden omgegaan met de kenmerkende Versprongen Woningen en de Uitbreidbare Woningen.

In dit tijdperspectief wordt vastgehouden aan de 4 thema's van waaruit ook verleden en transformaties tot heden zijn onderzocht:

- **Collectiviteit en openbare ruimte**
- **Woningtype & aanpassingsvermogen**
- **Verduurzaming in particulier woningbezit**
- **Borgen van kwaliteit bij transformatie.**

Als input voor de verkenning tot toekomstperspectieven is een 0-meting uitgevoerd. Deze omvat een **analyse van de huidige situatie** (vanuit tijdperspectief 'tot heden'), de

resultaten van interviews (zie Deel 2) en de **belangen en uitgangspunten vanuit de gemeente**. Er is voor gekozen om de toekomstverkenning middels een participatief proces te laten verlopen en hier externe expertise bij te betrekken. De gemeente en onderzoekers zochten in de toekomstverkenning naar onverwachte en innovatieve ideeën. Om die reden is er een **workshop** georganiseerd waarmee inbreng van buitenaf kon worden geborgd en deze tegelijkertijd kon worden afgestemd met deskundigen vanuit de gemeente.

Beschrijving methode: workshop

Er is een workshop georganiseerd met deelnemers vanuit de gemeente Apeldoorn, aangevuld met deskundigen vanuit het werkveld die expert zijn op het desbetreffende thema.

In deze workshop stond de buurt in de Matendreef met de Versprongen Woningen centraal. Er is door de gemeente en onderzoeks besloten om de 38 Uitbreidbare Woningen in een andere vorm te verkennen.

Op 17 juni 2020 heeft de workshop over de Versprongen Woningen plaatsgevonden, onder leiding van onderzoekers Marcel Barzilay en Ruben Ferwerda. Omdat deze workshop ten tijde van de COVID-19 pandemie plaatsvond, kon een fysieke bijeenkomst niet plaatsvinden en is gekozen voor een online workshop om de casestudy toch te kunnen voortzetten. Als online omgeving is een webpagina ingericht (www.experimentelewoningbouw.nl/dematen) en een Miro-bord (online whitebord) klaargemaakt waar tijdens een Zoom-sessie (video conferencing) op samengewerkt kon worden door de deelnemers. Ter introductie op de workshop is een inleidend mini-college op video opgenomen en is in plaats van een fysieke rondgang door de buurt een videorondleiding opgenomen.

Scenario's: openbare ruimte en woonprogramma

Als middel in de workshop, om gesprekken en discussie te stimuleren, werd er door de experts en de gemeente gewerkt aan scenario's voor de openbare ruimte en voor het woonprogramma.

Workshop werkwijze

Voorafgaand aan de workshop konden deelnemers zich voorbereiden door middel van de informatie op de webpagina.

Hiermee werden alle deelnemers van eenzelfde set aan achtergrondinformatie en een beschrijving van de opgave voorzien. Ook konden eerste ideeën al op het online Miro-bord worden geplaatst. Door deze werkwijze kon de digitale bijeenkomst qua tijdsduur beperkt worden tot 2,5 uur. Vervolgens is in twee parallelsessies met 3 groepen van 4-5 deelnemers een verkenning gedaan naar de eerdergenoemde scenario's. Tijdens de workshop zijn alle opbrengsten verzameld en gedocumenteerd op het Miro-bord, resulterend in input voor de uiteindelijke gebundelde toekomstscenario's.

Deelnemers workshops

Gemeente Apeldoorn Rob van der Wijst Henriëtte Sanders Wim Mekelenkamp Patrick Hulshof Daniël de Haan Cathelijne Vreeburg	Stedenbouw Cultuurhistorie Groen onderhoud/beheer Verduurzaming Verkeerskunde Landschap
Extern Femke Visser Jeroen Atteveld Doesjka Majdandzic Evelien van Es Martin van Bleek Arjan van der Plas Aart de Graaf Amete van de Berg	Landschapsarchitect (Feddes & Olthof) Heren5 Stedenbouwkundige (ex-gemeente Apeldoorn) Cultuurhistoricus Gelders Genootschap De A Stimenz Ideate

Inleiding scenario's | Versprongen Woningen

Er zijn vanuit de voorgaande studie en workshop twee scenario's voor de Uitbreidbare Woningen samengesteld die tezamen een keuzepalet vormen van kansen en mogelijkheden voor de Versprongen Woningen. Ze zijn van waarde bij het gezamenlijk verkennen van mogelijke toekomst van de woonbuurt. Er is bewust gekozen voor uiteenlopende scenario's om de bandbreedte van mogelijkheden groot te houden. Wel liggen de scenario's in het verlengde van de oorspronkelijke kwaliteiten of kenmerken van het ontwerp en de wijzigingen die de buurt tot op heden heeft doorgemaakt. Met behulp van de scenario's wordt de ontwikkelpotentie van de Matendreef getoond. Het is voor de onderzoekers en stakeholders niet de bedoeling om een keuze te maken voor één van de scenario's en daarmee gepaard gaande voorstellen.

Doel is om de scenario's als denkrichtingen te hanteren, waarbij verschillende combinaties van ideeën en voorstellen, maar ook andere invullingen en interpretaties mogelijk zijn.

De 2 scenario's:

- 1 *Revitalisatie van het woonerf als drager van de transformatie***
- 2 *Verdichting door splitsing en inbreiding***

Beide scenario's worden ingeleid met een korte samenvatting en aanknopingspunten, gevolgd door voorstellen en ideeën. Deze zijn onderverdeeld aan de hand van de onderwerpen van waaruit de workshop was ingestoken.

Inleiding scenario | 38 Uitbreidbare Woningen

In overleg met de gemeente is ervoor gekozen om van de Uitbreidbare Woningen één scenario uit te werken. Dit is een logisch gevolg van de analyse die hier is uitgevoerd (de mogelijkheden die we hier zien) en de beperkte betrokkenheid van de bewoners en VVE (mede vanwege de covid-situatie). Dit scenario geeft inzicht in kansen en mogelijkheden voor een revitalisering van de openbare ruimte rond de Uitbreidbare Woningen. Ook hier liggen de scenario's in het verlengde van de oorspronkelijke kwaliteiten of kenmerken van het ontwerp en de wijzigingen die de buurt tot op heden heeft doorgemaakt.

Doel is om het scenario als denkrichtingen te hanteren, waarbij ook andere invullingen en interpretaties mogelijk zijn.

Het scenario:

1 *Groen eiland binnen het park*

Het scenario wordt ingeleid met een korte samenvatting en aanknopingspunten, gevolgd door voorstellen en ideeën.

Scenario 1 **Revitalisatie van het woonerf als drager van de transformatie**

Samenvatting

Dit scenario gaat uit van een doorontwikkeling van de buurt, volgens natuurlijk verloop met een mix van gezinnen en een ouder wordende en op termijn verhuizende groep bewoners. Woningeigenaren hebben binnen de huidige kaders voldoende mogelijkheden om aanpassingen te doen. In de openbare ruimte wordt wel een grote ingreep gedaan door het parkeren meer te clusteren, de erven tot verblijfsplek te maken, tuinafscheidingen aan te pakken en de zone richting het kanaal beter te benutten.

Waarom is dit kansrijk? De aanknopingspunten.

Dit scenario komt voor een groot deel neer op een voortzetting van het ontwerp en natuurlijk verloop. De buurt is een mix van jong en een ouder wordende populatie en blijft jonge

gezinnen aantrekken. De woningen zijn aantrekkelijk voor deze doelgroep door de ruimte die zij bieden en leefbaarheid in de wijk. Met aanpassingen zijn de woningen ook geschikt te maken voor ouderen, maar niet ideaal vanwege hun grootte. De openbare ruimte is toe aan een opknappbuurt: de bestrating is sleets en maakt door wortelopdruk geen nette indruk. De versteende erven geven parkerende auto's ruim baan, terwijl een verblijfs- of speelfunctie aantrekkelijker zou zijn. Hier ligt ook ruimte voor klimaatadaptie door middel van vergroening, maar ook meer biodiversiteit. Toch is de buurt als geheel nog niet aan het verpauperen. Dat is deels te danken aan de bakstenen gevels (verticale 'schijf') van de woningen die individuele aanpassingen van de houten delen goed 'opvangen'. Ook is het onderhoudsniveau van de woningen redelijk tot goed te noemen.

afb.123 | keuzemogelijkheden m.b.v. participatie

afb.124 | keuze - basisinrichting van erf

afb.125 | keuze - speelvoorziening op erf

Voorstellen en ideeën

De gemeente geeft de openbare ruimte een kwaliteitsimpuls:

- Verstrooid parkeren op de erven wordt voorkomen door plekken beter aan te duiden en het parkeren te clusteren rond de hoofdas. Hoe dieper het erf in, des te meer auto-luw
- Hofjes worden ingezet als collectieve tuintjes, waaromtrent gesprekken met de buurt worden georganiseerd om wensen en bereidheid tot participatie te peilen
- Het aanwezige groen (heesters) in borders wordt (deels) vervanger door vaste planten
- Bomen en heesters worden stapsgewijs verjongd
- Bestrating wordt op rijbanen van erven afgewisseld/aangevuld met grasbetonklinkers.
- Erven worden explicieter vormgegeven en daarmee heringedeeld om spelen en verblijf ruimte te geven

Bewoners pakken tuinafscheidingen aan:

- Gemeente inspireert hierin (vb. Apeldoorns Kookboek)
- Gemeente faciliteert in collectieve aanpak

Benutten van ligging aan kanaal:

- De openbare ruimte tussen Matendreef en het kanaal wordt meer als verblijfs- en recreatiezone ingericht, met de potentie als lineair park tot de noordzijde van de Maten.

- Woningen worden verduurzaamd volgens een individueel woningverduurzamingsplan in stappen:
- stap 1: Inzetten op het verminderen van de warmtevraag (isoleren en kierdichting) en verbeterde ventilatie;
- stap 2: Verder verminderen van de warmtevraag (isolatie) tot woning verwarmd kan worden met een lage temperatuur (<45 C') en zo klaar is voor diverse nieuwe warmtebronnen;
- stap 3: Integratie van nieuwe duurzame warmte-opwekker; van het gas af.

afb.126 | nieuwbouw in groenzone en op de koppen, optoppen/splitsen

afb.127 | ideeën tot verdichten

Samenvatting

In dit scenario wordt de potentie van het oorspronkelijke experimentele woningbouwsysteem alsnog benut. Hiermee wordt binnen de Matendreef ruimte gevonden om woningen toe te voegen door middel van woningsplitsing en nieuwbouw om nieuwe doelgroepen te huisvesten.

Waarom is dit kansrijk? De aanknopingspunten.

In de hedendaagse woningnood wordt er gezocht naar plekken waar nieuwbouw mogelijk is. Ook Apeldoorn staat voor deze opgave en heeft de ambitie om meer inwoners te trekken. Er is een grotere behoefte ontstaan aan passende woningen voor senioren, alleenstaanden, gescheiden ouders met kind(eren), stellen zonder kinderen. Zij zijn niet op zoek

naar een standaard eengezinswoning, maar kunnen ook kleiner en betaalbaarder behuisd worden. De woningen in de Matendreef zijn volgens een ontwerp systematiek ontworpen die oorspronkelijk meer mogelijkheden in zich had dan daadwerkelijk gebruikt is. Er werd al voorzien in andere woningtypes zoals gestapelde maisonnettes en appartementen voor een mix aan jong, oud, alleenstaand, gezinnen van goedkoop tot duur. Door woningsplitsing en nieuwe woningtypes als nieuwbouw volgens een accupunctuur-ingreep toe te passen worden alsnog passende woningen toegevoegd met mogelijkheden voor mantelzorg en meergeneratiewoningen. Dit geeft senioren de mogelijkheid om toch binnen de buurt/wijk te blijven wonen, wanneer de huidige woning met bovenverdieping of tuin te groot is.

afb.127 | nieuwbouw in groenzone en op de koppen, optoppen

afb.128 | impressie nieuwbouw in groenzone naar ring

afb.129 | referentie nieuwbouw op koppen

Voorstellen en ideeën

Woningsplitsing wordt gestimuleerd:

- Er worden beleidsregels geformuleerd of - waar nodig - verruimt die woningsplitsing in Opbouwen tot 5 lagen worden toegestaan om meerdere huishoudens te huisvesten op hetzelfde grondvlak.
- Er wordt verticaal gesplitst waarbij bovenverdiepingen via een extra trap (binnen of buiten het volume) of galerij wordt ontsloten.

Nieuwbouw volgens accupunctuur-principe

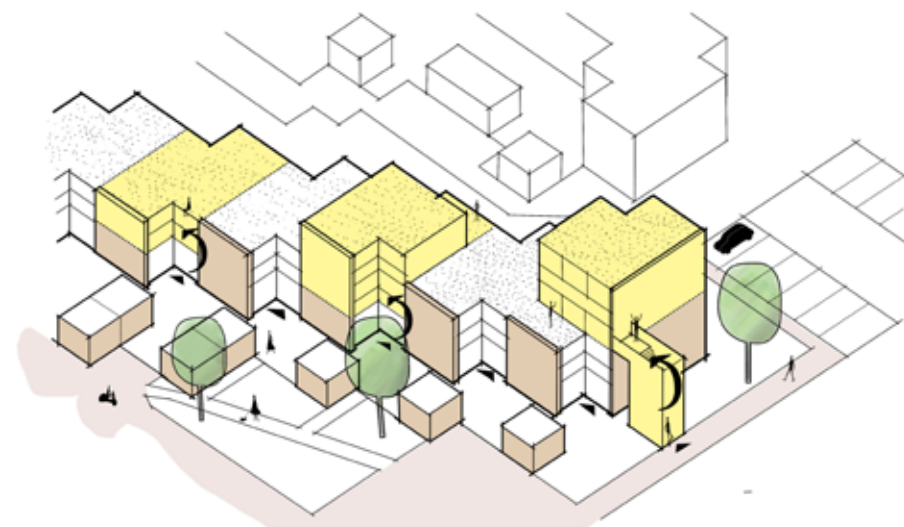
- Nieuwbouw voor ouderen en alleenstaanden wordt mogelijk gemaakt op enkele strategische plekken. Hiermee wordt de wijk verdicht, passend bij de opgave van nu.

Parkeren en openbare ruimte:

- Vanwege een mogelijke toename van parkeerdruk door het toevoegen van adressen/woningen wordt het parkeren uitgebreid en geconcentreerd.
- Er wordt een elektrisch deelauto-experiment gestart (wedrivesolar.nl) en bij succes kan dit worden opgeschaald.

Collectiviteit en mix van jong en oud:

- In woningsplitsing wordt rekening gehouden met zowel een oudere als jonge doelgroep.
- Mantelzorg wordt gestimuleerd
- Thuiszorgorganisatie in de buurt huisvesten
- Buurtwoonkamer(s) realiseren

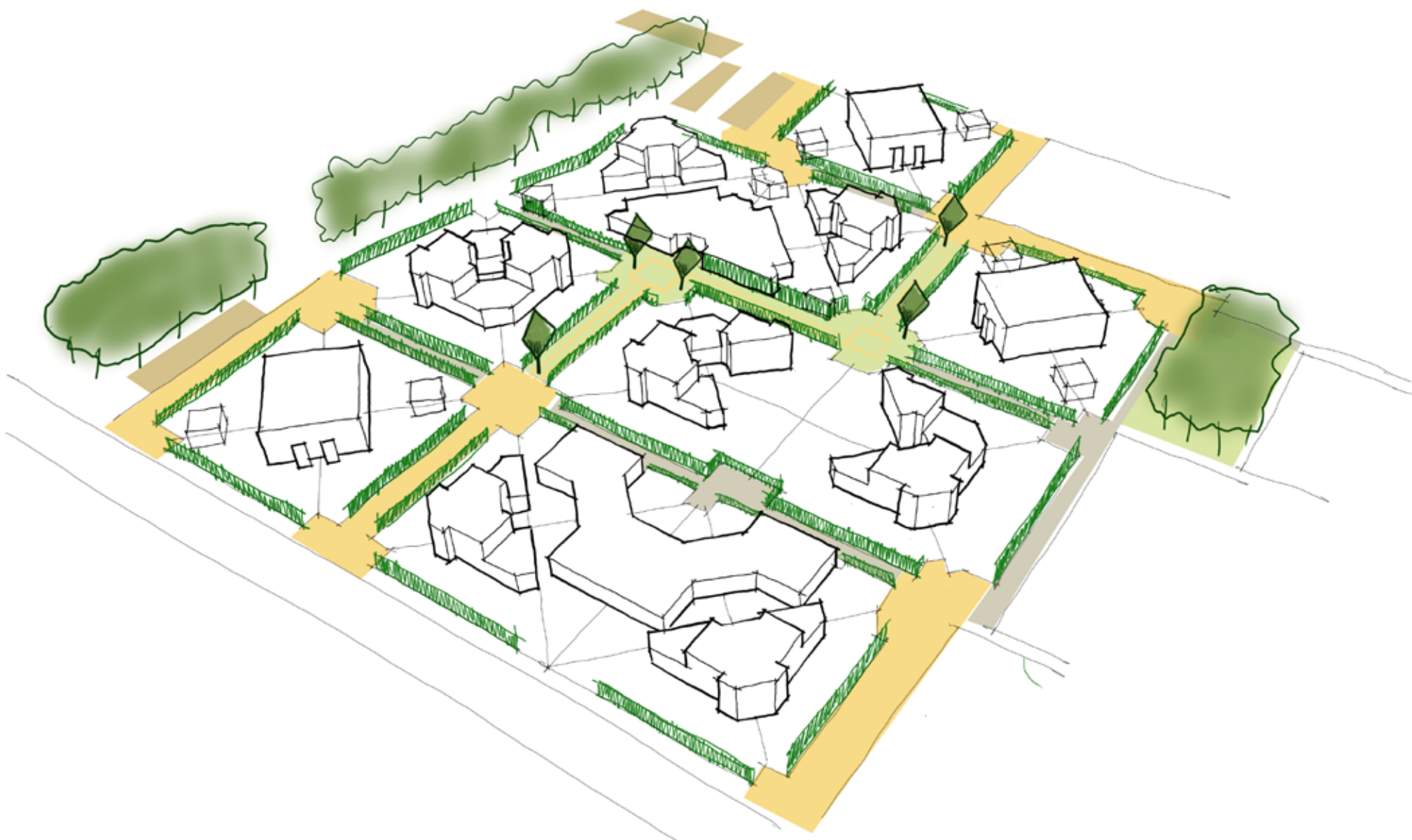

afb.130 | optoppen/splitsen

afb.131,132 | benutten van splitsing in oorspronkelijk or

afb.133 | groen eiland

Scenario **Groen eiland binnen het park**

Samenvatting

In dit scenario wordt het experimentele karakter van de woninguitbreidingen ongemoeid gelaten, inclusief het proces tot individuele verduurzaming. Juist de sleetse openbare ruimte wordt aangepakt, vergroend en daarmee klimaatadaptief gemaakt en het gebruik ook meer geformaliseerd.

Waarom is dit kansrijk? De aanknopingspunten.

Het uitbreiden van de woningen naar gelang de wensen van bewoners is succesvol gebleken en hierdoor is ook een gevarieerd woningaanbod ontstaan dat verschillende doelgroepen aanspreekt. De openbare ruimte blijkt echter niet robuust genoeg te zijn ontworpen om de veranderingen

in de woning aan te kunnen. De tuinmuurtjes zijn dusdanig aangetast dat zij geen heldere structuur bieden in de overgangen tussen openbaar en prive en ze maken een rommelige en verharde indruk. Het gedroomde “stedelijk raster” is niet meer herkenbaar of leesbaar. Het vergroenen van deze tuinafscheidingen kan het aanzien van de buurt aanzienlijk verbeteren. Het collectieve karakter van de dwarspaden en centrale tuin draagt niet tot nauwelijks bij aan het woongenot, maar geeft problemen binnen de VVE. Vanwege de geringe maatvoering van de straatjes en paden lenen deze zich ervoor om met een meer mediterraan en groen karakter te worden uitgevoerd. Hierdoor kan het ook meer onderdeel worden van het naastgelegen park en fungeren als een groen wooneiland binnen zijn context.

afb.134 | impressie vergroening groen eiland

afb.135-138 | referenties

Voorstellen en ideeën

Woningverduurzaming

- De bewoners zijn zelfstandig in staat hun woning individueel te verduurzamen, omdat het hele woonconcept van de wijk gestoelt is op het doe-het-zelven.
- Hiervoor zijn geen speciale maatregelen nodig dan de gangbare die burgers stimuleren om te investeren in verduurzaming.

Openbare ruimte en parkeren

- Tuinafscheidingen worden vergroend met klimplanten.
- De doorgaande route wordt voor auto's onderbroken en vergroend waarbij half-verharding kan worden toegepast. Hierboven kunnen klimplanten aan leidraden worden toegevoegd.
- Enkele woningen blijven vanaf de noordzijde of zuidzijde ontsloten en kunnen de auto op eigen erf parkeren.
- Langs de rand van het woonbuurtje wordt het aantal parkeerplaatsen uitgebreid en kunnen bewoners en bezoekers parkeren op zeer geringe loopafstand van de woningen.

Collectieve ruimte

- De VVE wil zichzelf graag opheffen en de verplichtingen van de bewoners ten aanzien van de gedeelde tuin laten vervallen.
- Een eerdere poging hiertoe is in het verleden stukgelopen op onderlinge onenigheid over kosten die met een notariële aanpassingen van de 38 koopcontracten gepaard gaan.

- We stellen de gemeente voor om een mediator aan te stellen om bewoners te begeleiden in het conflict en de juridische ontvlechting.
- Ter alternatieve invulling van deze collectieve ruimte (362m²) zien we 3 mogelijkheden voor ons die allen uitgaan van verkoop:

1) verkoop aan bewoners van aangrenzende 4 percelen (risico dat niet alle 4 dit willen of middelen hiervoor hebben).

2) splitsen in twee kavels van ca. 180m² t.b.v. twee-onder-een-kap starterswoningen van ca. 100m² BVO (5,1 x 10,1m) met p-plaats op eigen erf

3) parkeerplaatsen realiseren door gemeente

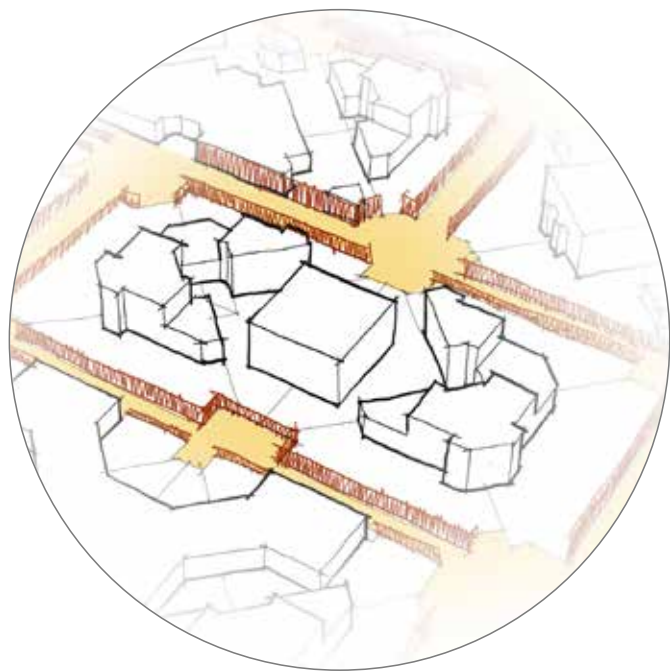

fig.A | nieuwbouw in collectieve tuin

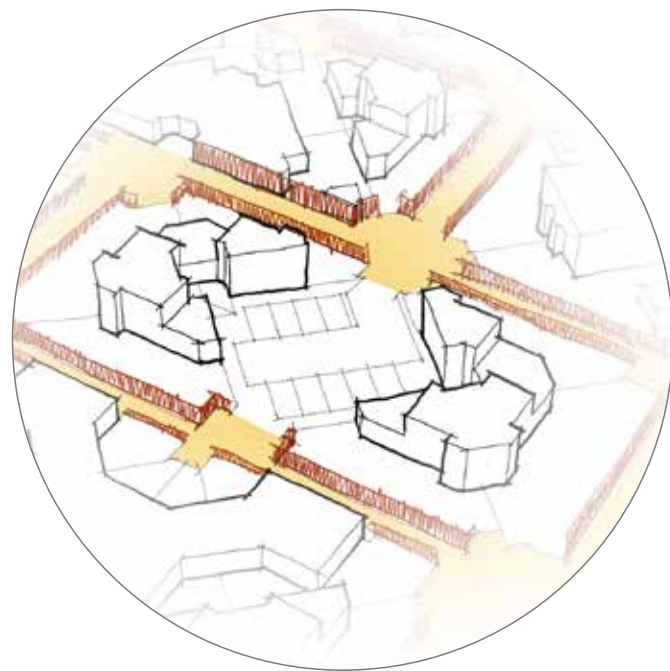

fig.B | parkeervoorziening in collectieve tuin

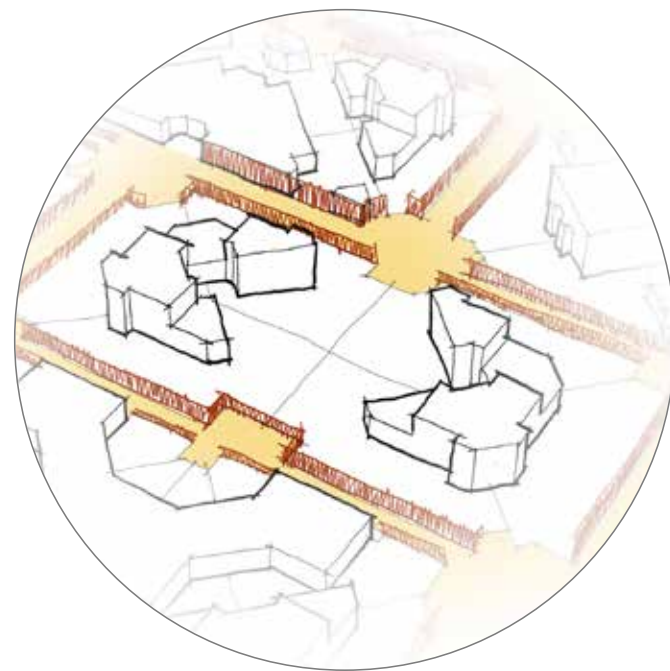

fig.C | bij tuinen aantrekken

fig.139 | nieuwbouwmogelijkheden in park ter aanvulling in soortgelijke typologie

Bronnen en Eindnoten

- Barzilay, M., R. Ferwerda, A. Blom, 2018. Predicaat Experimentele Woningbouw 1968–1980, Verkenning Post65. Amersfoort: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
- Bouwfonds-Bulletin nr 12, april 1978
- Bouwfonds Indruk, nr 7 okt/nov 1979, pg 23
- Daalen, G. van, Apeldoornse wijken bekeken, DUP, 1999
- Gameren, D. van (red.), 2010. DASH 3, Het woonerf leeft, Rotterdam: NAI Uitgevers
- Heuvel; Wim J. van; Experimentele Woningbouw, verkenning van gerealiseerde projecten,Ten Hagen bv., 1976
- Hovens Greve, H.J.A., Ministerie van VRO, 1976. Ontwerpen met predikaat, 1971–1972, Serie A1, Den Haag: Ministerie van VRO
- Idema, H.J., Kijk op Apeldoorn, 1974
- KAW, Ruimte zat in de stad, juni 2020
- Leun, A. van der, N. Jutten, W. Lofvers, 2009. Lay-out 08, Studie Woonerven. Focus op kwaliteiten, Rotterdam: Stimuleringsfonds voor Architectuur
- MUST Stedenbouw, OverMorgen, De Maten, meten met 4 maten, Rijk&Wijk, ontwerpend onderzoek naar de mogelijkheden van de circulaire economie in de openbare ruimte, feb 2018
- Nio, I., 2010, 'Tussen collectiviteit en privacy', DASH 3, Het woonerf leeft, Rotterdam: NAI Uitgevers, p. 4-17
- Quaedflieg, J., Mooij, H., Eindrapportage Bloemkoolwijken, een uitgekookt concept, BPD en TU Delft, september 2013
- Romeijn, P.J., Ministerie van VRO, 1981. Ontwerpen met predikaat 'experimenteel', 1977–1979, Serie A4, Den Haag: Ministerie van VRO
- Steeg, T. van der, M. Ubink, A. van der Leun, 2008. Lay-out 04, Bloemkoolwijken. Gereedschapskist voor de doorontwikkeling van laat-naoorlogse woonwijken, Rotterdam: Stimuleringsfonds voor Architectuur
- Stoa, Cultuurhistorische Analyse De Maten, Apeldoorn, 2013, pg 25, 37
- Team Ruimtelijke Vormgeving, Beeldkwaliteitsplan De Maten, Gemeente Apeldoorn, 2015
- Ubink, M., T. van der Steeg, 2011. Bloemkoolwijken. Analyse en perspectief, Amsterdam: Uitgeverij SUN

Tijdschrift- en krantenartikelen:

- BOUW, 1972, 27, 42, 1350-1353
- J. Rodermond, De 'Archie-Stedebouw' van Adrie van Duivenboden, De Architect 10 79 12, blz 34
- apeldoorns meegroeiplan blijkt succes, Cobouw, 27 feb 1978
- Meegroei-huizen met vertraging toch van de grond, Nwe. Apeldoornse Courant, 27 feb 1978
- Woning op de groei, Telegraaf 26-05-1979

Archieven:

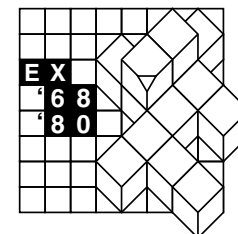
- Beeldbank CODA
- Nationaal Archief, ministerie van VROM, Centrale Sector, archiefbloknr.: 2.17.03, Inv. nr.: 5636
- Nationaal Archief, ministerie van VROM, Centrale Sector, archiefbloknr.: 2.17.03, Inv. nr.: 5656
- persoonlijk archief dhr. Van Duivenboden
- persoonlijk archief dhr. Borkent
- persoonlijk archief mw. Van Diffelen

- 1 Mogelijk wilde de gemeente een aantal woningen voor de nieuwe wijk als proef bouwen in Zevenhuizen, want aan de Malrove staat ook een klein project van woningen die later aan de Gruttersdreef zijn gebouwd. De bestemmingsplanwijziging die nodig was voor het plan dateert van 1969.
- 2 Dit ontwerp dat ingeschreven werd als nummer Ex. 70-65
- 3 In het niet gepubliceerde evaluatierapport wordt er de indruk gewekt dat er specifiekere commentaar op het plan was, dan in het uiteindelijk advies aan de minister is geformuleerd en gepubliceerd: In een herhalingsproject verdiende naar inziens van de auteurs met name de schakeling in de bochten nadere aandacht. Zij vroeg zich tevens af of een deel van het plan wellicht 90° gedraaid kan worden, waardoor het herhalingseffect als van een aardappelstempel wordt voorkomen. Voorts vroeg zij aandacht voor een mogelijke verkleining van de modulatie, zodat het plan eventueel zonder extra bijdrage, ook geschikt is voor de woningwetsector.
- 4 Deze was in juli 1972 aangevraagd, maar de inrichtingstekeningen dateren al uit 1971.
- 5 En te beoordelen of het in aanmerking kwam voor een uitgebreid bewonerwaarderingsevaluatieonderzoek. Het rapport daarover werd niet gepubliceerd, maar is teruggevonden in het Nationaal Archief
- 6 In een bespreking van het plan in het boek 'experimentele woningbouw' waarin alle tot dan toe gerealiseerde projecten met het predicaat werden besproken.
- 7 Deze zware 'brutalistische' houten vormtaal was de nieuwe stijl van het bureau. Er staan woningen met een gelijke beeldtaal in houten opbouwen in: Complex, Dorpsstraat 31, Beekbergen
Beekstraat 32, Epe
Ref Sparrenlaan 5, Apeldoorn
Jagermeesterlaan, Rozendaal
Aalsburg, Wychen
- 8 Het Bouwfonds was een investerings vehicel van Nederlandse gemeentes en ontwikkelde zich in de loop van de tijd steeds meer in de richting van een echte commerciële ontwikkelaar.
- 9 Bouwfonds was midden jaren '60 al ver in het prefabriceren van eengezinswoningen op basis van hsb, zgn. catalogusbouw, zie biografie van architect Maaskant, van M. Provoost
- 10 Bouwfonds-bulletin, 12, april 1978, Nationaal Archief inv.nr. 5656
- 11 bron is het interview met de architect in november 2019
- 12 interview Bouwfonds Indruk, nr 7 okt/nov 1979, pg 23
- 13 Zo bouwde hij in 1971 27 woningen met een bijzondere Z-vormige plattegrond aan een hofje aan de Kalmoesstraat in de Mheen, Apeldoorn.
- 14 toelichting op het ontwerp bij aanvraag Predicaat Experimenteel.
- 15 Overige data: Start bouwteam - sept. 1975, Koop- en participatieproces gestart - febr. 1976. Begin bouw juni 1977, oplevering okt 1978
- 16 Interview Henk Oosting, voorzitter VVE, 3 juni 2020
- 17 Dit was Jan Borkent, die later compagnon van Van Duivenboden werd en vervolgens het bureau overnam, interview november 2019.
- 18 10 februari 2020 bewonersavond, 19 februari 2020 interview mw Van Diffelen, 3 maart 2020 interview fam Everaars en fam Peeters
- 19 Bouwfonds-Bulletin nr 12, april 1978
- 20 J. Rodermond, De 'Archie-Stedebouw' van Adrie van Duivenboden, De Architect 10 79 12, blz 34
- 21 interview architect Schotman 25 april 2019,
- 22 Interview Henk Oosting, voorzitter VVE, 3 juni 2020

© Barzilay+Ferwerda, 2021

www.barzilayferwerda.nl
www.experimentelewoningbouw.nl

stimuleringsfonds
creatieve industrie

barzilay+
ferwerda
architectuur • stedenbouw
onderzoek • advies • ontwerp